

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Педагогически факултет

Катедра „Социални дейности“

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ТЕМА: Социална работа и благополучие
при семейства на деца с увреждания**

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

ОБЛАСТ НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ 3.СОЦИАЛНИ,СТОПАНСКИ И ПРАВНИ НАУКИ

ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ: 3.4. СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

ДОКТОРСКА ПРОГРАМА: СОЦИАЛНИ ПОЛИТИКИ И СОЦИАЛНА РАБОТА

Докторант:

Мария Сиракова

Научен ръководител

проф. д-р Нели Бояджиева

Пловдив

2024

Дисертационната работа е обсъдена и насочена за защита от катедрения съвет на „Социални дейности“ на Педагогически факултет при ПУ „П. Хилендарски“ на 13.06.2024г.

Материалите по дисертацията са на разположение на интересувалите се в библиотеката на Педагогическия факултет на ПУ „П. Хилендарски“, гр. Пловдив.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 18.10.2024г. г. от 12 часа в, нова сграда на Университета(заседателна зала).

Състав на научното жури:

Външни членове:

1. Проф. д.п.н. Клавдия Василева Сапунджиева-Алексиева
2. Проф. д-р Розалия Йорданова Кузманова-Карталова
3. Доц. д-р Анна Константинова Трошева-Асенова

Вътрешни членове:

1. Доц. д-р Нона Димитрова Глушкова
2. Доц. д-р Иван Василев Тричков

Резервни членове:

1. Доц. д-р Златомира Георгиева Костова
2. Проф. д-р Пепа Иванова Митева

За подкрепата и препоръките оказани ми през целия период специални благодарности дължа на научния си ръководител проф. д-р Нели Бояджиева

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем от 217 стр. и е структурирана в заглавна страница, съдържание, увод, използвани съкращения, четири глави, изводи и обобщения, препоръки, заключение, приноси, библиография и приложения. В текста се съдържат 28 фигури и 11 таблици. В библиографията са включени общо 78 източника, от които 36 на кирилица, 26 на латиница и 16 електронни източника.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

- 1.1. Актуалност, значимост и мотивация за избор на темата.....стр.1
- 1.2. Цел, задачи и хипотеза на изследванетостр.1
- 1.3. Обект и предмет на изследването.....стр.2

ПЪРВА ГЛАВА: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА АКТУАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ПРОБЛЕМА И НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

§ Състояние на проблема на децата с увреждания

- 2.1.Обхват на проблемастр.2
- 2.2. Рискови фактори за възникване на увреждания при деца.....стр.2
- 2.3. Същност и класификация на уврежданията на детското развитие.....стр.3
- 2.4. Исторически преглед на уврежданията при децата.....стр.3

§ Проблеми на семейството при отглеждане на дете с увреждане

- 2.5. Същност на семействотостр.3
- 2.6. Влияние на увреждането на дете върху субективното благополучие на семейството ...стр.3
- 2.7.Необходими промени, подпомагащи подобряване качеството на живот на семейства с дете с увреждане.....стр.4

§ Социална работа за семейства с дете с увреждане

- 2.8. Нормативна база на правата на родителите и децата с уврежданиястр.4
- 2.9. Законова уредба на социалните помощи за деца с увреждания.....стр.4
- 2.10. Видове социални услуги за семейства с дете уврежданестр.4
- 2.11. Характеристика на социалната работа със семейства с дете с увреждане. Социална подкрепа на семейства с дете с увреждане.....стр.4
- 2.12. Медицински и социален модел в социалната работа със семейства с дете с увреждане...стр.5
- 2.13. Семейно-ориентираният подход в социалната работа.....стр.5
- 2.14. Функциониране на семейство на дете с увреждане в обществото и промени в организацията на семейния живот.....стр.5
- 2.15. Компоненти на субективното благополучие, благосъстояние и влияние на социалната подкрепа върху тях.....стр.5
- 2.16. Родителска самоефективност за справяне с проблема.....стр.6
- 2.17. Резилианс подхода като начин за израстване и възстановяване на индивидастр.6

ВТОРА ГЛАВА: МЕТОДОЛОГИЯ И ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

I. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

- I. 1. Цел и задачи.....стр.6
- I. 2. Обект, предмет и контингент на извадка на изследването.....стр.7
- I.3.Аспекти на субективното семейно благополучие в семейство с дете с увреждане, които се изследват.....стр.7
- I. 4. Методиката на изследванетостр.8
- I.4. 1. Статистическите методи.....стр.8
- I.4. 2. Структурираното електронно интервюстр.8
- I.4. 3. Дълбочинното интервюстр.8

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ЕТАПИ НА ПРИЛОЖЕНИЕ

- II.1. Пилотно и същинско проучване.....стр.8**
- II.1.1. Пилотно и същинско проучване - обхват и инструментариум.....стр.8
- II.1.2. Области на проучване.....стр.8
- II.2. Дълбочинното интервю с родителите на деца с увреждания, ползващи социални услуги.....стр.9**
- II.2.1. Обхват и инструментариум.....стр.9**
- II.2.2. Области на проучванетостр.9**
- II.3. Интервю със специалистите, работещи в социалните звена.....стр.9**
- II.3.1. Обхват и инструментариум.....стр.9
- II.3.2. Области на проучване.....стр.9

ТРЕТА ГЛАВА: СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ И АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ И ИНТЕРВЮТА

I. Анализ на резултатите от пилотно изследване	стр.10
I.1. Целта на изследването.	стр.10
I.2. Задачите обусловени от целта на проучването включват.....	стр.10
I.3. Резултати и обсъждане.....	стр.10
I.4. Изводи от пилотното изследване.....	стр.11
II. Анализ на резултатите от същинското изследване на променливите свързани с влиянието на социалната работа върху субективното благополучие	
II.1. Връзката между времето за ползване на социални услуги от родителите и децата с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството в емоционален аспект	стр.12
II.2. Влиянието на честотата на търсене на специализирана помощ от родителите на деца с увреждания за утвърждаване на родителската им роля	стр.15
II.3. Влиянието на вида на специализираната помощ, търсена от родителите за утвърждаване на родителската им роля	стр.17
II.4. Връзката между пола на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството.	стр.18
II.5. Връзката между трудовата ангажираност на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството	стр.21
II.6. Мнението на родителите на деца с увреждания дали са според тях са постигнали благополучие в семейството	стр.23
II.7. Изводи от същинското изследване.....	стр.26
III. Анализ на дълбочинното интервю с родители на деца с увреждания, ползващи социални услуги	стр.27
III.1. Изводи от дълбочинното интервю с родителите	стр.30
IV. Анализ на интервюто със специалисти работещи в социални звена, предлагащи услуги на деца с увреждания и техните семейства	стр.30
IV.1 Изводи от интервю със специалисти работещи в социални звена.....	стр.32
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА : ОБОБЩЕНИ РЕЗУЛТАТИ И ИЗВОДИ	
I. Изводи от отделните етапи и методи на изследване	стр.32
I.1. Изводи от литературния обзор и теоретичния анализ на изследванията	стр.32
I.2. Изводи от пилотното изследване	стр.32
I.3. Изводи от емпирично изследване.....	стр.32
I.4. Изводи от дълбочинното интервю с родителите	стр.32
I.5.Изводи от интервюто със специалисти, работещи в социалните звена.....	стр.32
II. Обобщени изводи	стр.33
II.1. Нагласата на родителите да ползват психо-социални и консултации за утвърждаване на родителската им роля и участието им в групи за родители.....	стр.33
II.2. Подкрепа за единна стратегия относно отглеждане и възпитание на детето.....	стр.33
II.3. Нагласата на родителите да продължат у дома «кабинетната» работа.....	стр.33
II.4. Подкрепа във връзка приобщаване на детето с увреждане в образователната среда. ..	стр.33
II.5.Психосоциална подкрепа и терапевтични консултации за справяне с дистреса и подобряване на емоционалното състояние на родителите.....	стр.33
II.6.Семейно-ориентираният подход и субективното благополучие в семейство с дете с увреждане	стр.33
1.ЗАКЛЮЧЕНИЕ	стр.34
2.ПРИНОСИ	стр.34
3. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ	стр.34

Увод

1.1. Актуалност, значимост и мотивация за избор на темата

В съвременния свят съществуват множество различни увреждания на детското развитие. Броят на децата, страдащи от увреждания се е увеличил драстично в сравнение с предишни години. Увреждането на детето има значително негативно въздействие върху цялото семейство, което често е изправено пред редица предизвикателства. Има проведени множество изследвания относно причините за повишения брой на деца с увреждания и като такива се посочват: повишените нива на стрес на майката по време на бременност, ваксинации, интоксикации, употреба на алкохол и наркотични вещества. Децата с увреждания имат специални нужди и изискват специализирана подкрепа и грижи, които те получават в звената за социална подкрепа. Няма задълбочени изследвания по въпроса как социалната работа през семейството, в което има дете с увреждане, влияе върху благополучието на цялата семейна система. Това е една от причините за избор на дисертационната тема.

Семействата на деца с увреждания се нуждаят от пълноценна подкрепа от различни специалисти (логопеди, психолози, учители, лекари, социални работници и др.), които се грижат за развитието и благосъстоянието на децата и техните семейства. Често срещано явление е отказът на родителите да приемат, че детето страда от определен вид увреждане. Целта на изследване е да се проучи нивото на информираността на семействата относно същността на уврежданията на детското развитие, както и методите за ефективно подобряване на състоянието на децата и техните родители, като по този начин те ще се чувстват по-спокойни и уверени и приемат без страх нарушението.

През последните двадесет години системата за предоставяне на социални услуги се развива през реформа с тенденция в положителна посока. Това семейството да е във фокуса на социалната работа, да взема информирани решения относно развитието на детето е особено актуално. Искаме да проучим прилагането на семейно-ориентирания подход, който поставя семейството в центъра на професионалното внимание, като проучим нагласата на родителите на деца с увреждания да бъдат част от този процес. Да установим дали реформите в социалната работа, които целят от една страна защита правата на децата с увреждания, а от друга страна промяна качеството на живот както на тях самите, така и на семействата им водят до очакваните ефекти.

Да проучим готовността на специалистите, работещи в социалните звена да предоставят необходимата подкрепа и помощ на семейството, за да гарантират оптималното развитие и благополучие, както на детето с увреждане, така и на неговото семейство. Да установим дали през тази подкрепа се помага на родителите да се справят с емоционалните и практическите предизвикателства, които идват с управлението на увреждането на детето, както и дали се предоставят информация и насоки за наличните ресурси и услуги. Дали професионалната подкрепа към семейството в процеса на адаптиране към новата ситуация му помага да изгради здрави и устойчиви стратегии за справяне с предизвикателствата. Детето с увреждане изискват специална грижа и внимание, което е източник на допълнително напрежение и стрес за родителите, затова е от съществено значение да се проучат положителните ефекти от специализираната подкрепа върху всички негови членове .

1.2. Цел, задачи и хипотеза на изследването

ЦЕЛ на дисертационната разработка е да се проучи и направи оценка на влиянието на социалната работа със семейства с дете с увреждане от гледна точка прилагането на цялостен подход, ориентиран към семейството. Да се изследва отражението на социалната работа със семейства с дете с увреждане в социалните услуги върху субективното благополучие на семейната система. Да се проучат нагласите и ползите от прилагане на семейно-ориентирания подход, които водят до прогресивна промяна в семейството с дете с увреждане.

Изхождайки от целта, се определят следните **ЗАДАЧИ** на проучването:

1. Да се проучи същността и актуалното състояние на социалната работа със семейства с дете с увреждане.

2. Да се установи значимостта на социалната работа за благополучието на семейства с дете с увреждане
3. Да се проучат нагласите на специалистите, работещи в социалните услуги и на родителите, за работа през семейно-ориентирания метод.
4. Да се изследват социалните и психологическите нужди на семействата с дете с увреждане.
5. Да се проучат социалните мерки за подпомагане на семействата в преодоляване на предизвикателствата, свързани с увреждането на детето.
6. Да се направи оценка на ефективните методи за подобряване качеството на социалната работа със семейства с дете с увреждане.
7. Да се формулират препоръки за подобряване на социалната подкрепа за семействата с деца с увреждане.

В зависимост от целта на изследването се изведе следната ХИПОТЕЗА:

Допуска се, че принципите на социалната работа, които се фокусират върху подкрепата и ресурсите на семействата с дете с увреждане влияе съществено върху тяхното субективно благополучие и подобрява качеството им на живот. Предполага се, че положителното повлияване на работа, със семейства с дете с увреждане в социални услуги, може да бъде повишено чрез развитието и внедряването на подход, ориентиран към семейството.

1.3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в настоящия дисертационен труд е практиката в социалните услуги по отношение работата със семейства с дете с увреждане. В проучването са обхванати родители, чиито деца с увреждания са потребители на социални услуги и специалисти, работещи в социални звена

Предмет на проучването са положителните изменения от подкрепата в социалните услуги, както към детето, така и към неговото семейство и влиянието на социалната работа върху субективното благополучие на семейства с дете с увреждане.

ПЪРВА ГЛАВА: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА АКТУАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ПРОБЛЕМА И НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Тази глава е обособена в три параграфа, които разглеждат състоянието на проблема за децата с увреждания, проблеми на семейството при отглеждане на дете с увреждане и социална работа при тези семейства.

§ Състояние на проблема на децата с увреждания

2.1.Обхват на проблема

Уврежданията в развитието представляват сериозен проблем с огромни лични, социални и икономически разходи. Децата с увреждания често се сблъскват с ограничени възможности за образование и работа, което води до намалена производителност и качество на живот. Семействата на децата с увреждания носят основната тежест на проблема, като преживяват стигма, дискриминация и ежедневни предизвикателства. Необходимо е да се подобри осведомеността за управлението на уврежданията в развитието, за да се подкрепи оптималното развитие на децата и да се подпомогне бъдещото социално и икономическо развитие.

2.2. Рискови фактори за възникване на увреждания при деца

Включват се: генетични фактори, хранителни дефицити, инфекции, излагане на токсини от околната среда, перинатални и неонатални фактори, както и травми. Генетичните фактори, включително вродените аномалии, са от голямо значение за уврежданията при децата. Високите нива на увреждания в развитието при някои популации са свързани с разпространението на кръвно-родствените бракове. Инфекции, като морбили, рубеола и менингит, могат да доведат до увреждания на развиващата се

нервна система. Перинатални и неонатални събития като преждевременно раждане, ниско тегло при раждане и ограничаване на растежа са свързани с нарушено физическо и умствено развитие при децата. Злоупотребата с алкохол по време на бременност може да доведе до увреждания на развиващата се нервна система.

2.3. Същност и класификация на уврежданията на детското развитие

Включват широк спектър от увреждания, които засягат нервната система и развитието на мозъка: вродени дефекти на централната нервна система, като например спинална бифида, аномалии на мозъка и хидроцефалус. Тези увреждания могат да доведат до различни проблеми в развитието на детето, като например трудности в моторните умения, когнитивните функции и социално-емоционалното развитие. Класификацията на уврежданията на детското развитие е сложен процес, който изисква внимателно оценяване на всички аспекти на детското функциониране. Важно е да се има предвид, че всяко дете е уникално и за успешното управление на уврежданията на децата е необходима индивидуализирана и цялостна подкрепа, включително медицинска, образователна и социална грижа.

2.4. Исторически преглед на уврежданията при децата

Историческият преглед на уврежданията при децата показва промени в отношението на обществото към тези деца през различните етапи на историята. През историята се наблюдава развитие в грижите и подкрепата за децата с увреждания, като в съвременните времена се полагат големи усилия за интеграцията им в обществото. Принципът на институционализация се променя към деинституционализация, като се поставя акцент върху интеграцията и социалната подкрепа за децата с увреждания. ЕС и държавите-членки се ангажират с борбата с дискриминацията срещу хората с увреждания и създават програми и стратегии за тяхната интеграция и участие в обществото, което оказва своето положително влияние и у нас.

§ *Проблеми на семейството при отглеждане на дете с увреждане*

2.5. Същност на семейството

Семейството играе важна роля в живота на децата, като ги възпитава, обучава и им помага да се развиват като личности. Семейството може да бъде просоциално, асоциално или антисоциално, като всяко от тях оказва влияние върху развитието на детето. Възпитателната функция на семейството е от решаващо значение за формирането на нравствените ценности и социалната компетентност на децата. В същността си, семейството е среда, в която децата усвояват сложни социални отношения и научават за различните морални ценности. Грижата и вниманието на родителите към децата им, както и техните възпитателни методи, играят ключова роля в определянето на личностното развитие на децата. Чрез въвеждането на ценности като добро, зло, честност, справедливост, отговорност и други, децата усвояват основите на социалните отношения и морала.

2.6. Влияние на увреждането на дете върху субективното благополучие на семейството

Увреждането на детето има значително въздействие върху семейството, което може да включва финансово напрежение, емоционален стрес, изолация и промени в социалните отношения. Влиянието на този фактори варират в зависимост от характеристиките на детето, наличните ресурси и подкрепата, която получава семейството. Важно е да се осигури подходящ подход и услуги, които да помогнат на родителите да се справят с предизвикателствата и да подобрят субективното си благополучие като от значение е да се разбере, че увреждането не е само отговорност на родителите, а на цялото общество. Фактът, че в семейството се отглежда дете с увреждане има и положителни ефекти, които водят до по-успешни връзки в семейството, които подсилват устойчивостта и сплотеността между членовете му.

2.7. Необходими промени, подпомагащи подобряване качеството на живот на семейства с дете с увреждане

Тези промени включват ранно установяване и навременна подкрепа за развитието на децата, подкрепа за лицата, полагащи грижи за тях, инвестиции в образователната система, подпомагащи технологии и учебни материали, достъпна физическа инфраструктура, преодоляване на стереотипите и дискриминацията, както и промяна на медицинския подход със социален. Всички тези мерки са необходими, за да се осигури приобщаване, подкрепа и равни възможности за децата с увреждания и техните семейства.

§ Социална работа за семейства с дете с увреждане

2.8. Нормативна база на правата на родителите и децата с увреждания

Нормативната база регламентира отпускането на семейни помощи за деца, включително с трайни увреждания, критерии за получаване на помощите, размерите им и начините за подаване на заявление. В допълнение към семейните помощи, родителите на деца с увреждания могат да ползват данъчни облекчения чрез работодателя си или като подават годишна данъчна декларация в Националната агенция за приходите. Освен това, образователният модел за включващо обучение дава възможност на учениците с увреждания да бъдат интегрирани в общообразователните училища и да получават подкрепа в Центровете за специална образователна подкрепа. Последната част обхваща задълженията на държавата спрямо хората с увреждания, включително осигуряването на достъпни сгради и съоръжения, подпомагане на семействата и повишаване на общественото съзнание за правата и нуждите на тези хора.

2.9. Законова уредба на социалните помощи за деца с увреждания

Включва различни видове помощи, като помощи за отглеждане на дете с увреждания, домашни грижи, добавки за грижи за тежко болни членове на семейството и обезщетения за гледане или придружаване на болни членове на семейството. Помощите се определят в зависимост от степента на увреждането и доходите на семейството. Осигуряват се също и безплатни лекарства и медицински изделия за домашно лечение на деца с увреждания, които са включени в списъка на заболяванията, покривани от НЗОК. Размерът на помощите за отглеждане на деца с увреждания се определя годишно на база на Закона за държавния бюджет. Трябва да има установено трайно увреждане от компетентните здравни органи, за да се ползват тези помощи.

2.10. Видове социални услуги за семейства с дете увреждане

Социалните услуги за семейства с деца с увреждания в България включват разнообразни форми на подкрепа и грижа, които са насочени към пълноценното развитие и социално включване на децата. Сред тях са дневни центрове за деца и младежи с увреждания, центрове за настаняване от семеен тип, преходни жилища, наблюдавани жилища, центрове за социална рехабилитация и интеграция, защитено жилище за лица с психични разстройства, защитено жилище за лица с умствена изостаналост и други. Тези услуги се предоставят с цел подпомагане на децата с увреждания и техните семейства, за да се интегрират успешно в обществото и да получат необходимата подкрепа за своето развитие. Важно е, че развитието и реализацията на социалните услуги за деца и семейства с увреждания следва принципите на хуманност и солидарност, които осигурява достъпни и качествени услуги, отчитайки индивидуалните потребности на бенефициентите си.

2.11. Характеристика на социалната работа със семейства с дете с увреждане. Социална подкрепа на семейства с дете с увреждане.

Социалната работа със семейства, в които има дете с увреждане, е от изключителна важност за тяхното субективно благополучие. В този контекст социалната подкрепа играе решаваща роля в постигането на баланс в отношенията между хората. Тя включва емоционална подкрепа, социална интеграция, уважение, материална помощ и други видове подкрепа, които са от съществено значение за развитието и благополучието на семейството. Социалната подкрепа може да подпомогне и засили

ресурсите на семейството, помагайки им да се справят с трудностите и стреса, които могат да възникнат в резултат на увреждането на детето. Важно е и видовете социална подкрепа да бъдат адекватно предоставяни, за да се осигури оптимална подкрепа на семействата и децата им.

2.12. Медицински и социален модел в социалната работа със семейства с дете с увреждане

Медицинският модел се фокусира върху индивидуалните дефекти и изисква корекция или лечение на уврежданията. В сравнение с това, социалният модел акцентира върху адаптирането на средата, за да се предоставят равни възможности на лицата с увреждания. Социалният модел подчертава, че пречките за хората с увреждания идват от обществото, не от техния индивидуален дефицит, уврежданията се разглеждат като обичайна част от човешкия живот, която не следва да доведе до изключване или дискриминация. Промяна в общественото мислене и отношение към хората с увреждания е от решаващо значение за тяхната пълна интеграция и участие в обществото.

2.13. Семейно-ориентираният подход в социалната работа

Семейно-ориентираният подход в социалната работа е насочен към цялостното усъвършенстване на семейството като основна единица. Той се фокусира върху индивидуалните потребности на всеки член на семейството, като подкрепя семейството в процесите на решаване на проблемите и укрепване на взаимните им отношения. Този подход включва използването на вътрешни и външни ресурси на семейството, като целта е да се активират и развият всички възможности за самостоятелно преодоляване на предизвикателствата. Принципите на семейно-ориентирания подход са основани на уважение към семейните ценности и правата на всеки член на семейството. Работата по този подход изисква участието на специалисти от различни области, които да обединят своите усилия за ефективно решаване на проблемите на семейството. Семейно-ориентираният подход се стреми да съхрани семейните връзки, да окаже подкрепа за постигане на субективно благополучие и стабилност в семейството, където се отглежда дете с увреждане.

2.14. Функциониране на семейство на дете с увреждане в обществото и промени в организацията на семейния живот

Семейството на дете с увреждане често преживява различни промени в своята организация и функциониране в обществото. Взаимодействието на семейството, вътрешно-семейните отношения и социалното обкръжение играе ключова роля в приспособяване към новия начин на живот. Различните фактори, като общественото отношение към лицата с увреждания, социално-икономическият статус на семейството и възпитателните стилове на родителите, влияят върху функционирането на семейството. Селската и градската среда също оказват голямо влияние на семействата, като селото предлага по-добри възможности за социални контакти, докато градът може да представлява по-голямо изолация и отдалечаване. Изследванията показват, че семействата с нисък социално-икономически статус се сблъскват с по-големи предизвикателства при отглеждането на децата си. Присъствието на дете с увреждане в семейството води до промени в отношенията между съпрузите, влияе върху живота на братя и сестри и дори променя сексуалния живот на родителите. Социализиращата и психологическата функции на семейството също се променят, като семейството трябва да се адаптира към новите нужди и предизвикателства. Особено важно е да се обърне внимание на подпомагането на семействата, които отглеждат деца с увреждания и се намират в трудна ситуация, за да се подпомогне тяхното пълноценно функциониране в обществото.

2.15. Компоненти на субективното благополучие, благосъстояние и влияние на социалната подкрепа върху тях

Благополучието се определя от начина, по който хората живеят живота си, което включва - работа, финанси, връзки и здраве. Изследванията показват, че най-добрият индикатор за благополучие е честотата на положителните емоции. Според различни концепции, благополучието включва удовлетвореност от живота, положителни чувства и чувство за смисъл. Основната идея на теорията за благосъстоянието е, че човешкото благополучие не се измерва само чрез щастието, а включва

цялостното ни благополучие в различни аспекти на живота. Те са положителни емоции, усещане за смисъл и цел в живота, ангажираност в дейности, качествени междуличностни връзки и постижения. Измерването на благополучието изисква както субективни, така и обективни показатели, които да отразят разнообразието и баланса между различните компоненти. За децата, благосъстоянието се определя като удовлетворяване на физическите, емоционални и социални потребности, съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето.

Наличието на социална подкрепа е от съществено значение за семействата на деца с увреждания. Тя може да включва различни форми на помощ и ресурси за семействата, като емоционална, информационна, материална подкрепа и помощ за включване в общността. Тяхното субективно благополучие може се повлияе чрез социална подкрепа, консултиране, обучение на родителите, интеграция в общността, достъп до необходими ресурси, защита на техните права, справяне с кризи и укрепване на семейната структура. Важно е да се осигури грижа и подкрепа за тези семейства, които се сблъскват със специфични предизвикателства и нужди, за да може детето да се развива в подходяща и благоприятна среда.

2.16. Родителска самоефективност за справяне с проблема

Родителската самоефективност за справяне с проблеми при деца с увреждания е от съществено значение. Вярата на родителите, че могат да се справят с предизвикателствата е по-важна от самите проблеми или поведението на детето. Способността на родителите да преформулират увреждането в положителна светлина им помага да изградят по-добри семейни взаимоотношения и да намалят стреса. Подкрепата и помощта за развитие на позитивен възглед върху увреждането е ключова за справяне с предизвикателствата пред семействата.

2.17. Резилианс подхода като начин за израстване и възстановяване на индивида

Резилиансът е способността на травмирания индивид да се развива и израства в трудни условия, като започва отново и се възстановява. Той се основава на позитивна адаптация и включва фактори като добри взаимоотношения, способност за изправяне срещу проблемите и призната компетентност. Резилиансът е биологичен, психоафективен, социален и културен процес, който позволява ново развитие след травма. Подходът на резилианс не се интересува от проблема, а от ресурсите и силните страни на човека. Той може да бъде приложен от всеки, който желае да помогне, включително децата.

ВТОРА ГЛАВА: МЕТОДОЛОГИЯ И ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

III. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

I. 1. Цел и задачи

ЦЕЛ на дисертационната разработка е да се проучи и направи оценка на влиянието на социалната работа със семейства с дете с увреждане от гледна точка прилагането на цялостен подход, ориентиран към семейството. Да се изследва отражението на социалната работа със семейства с дете с увреждане в социалните услуги върху субективното благополучие на семейната система. Да се проучат нагласите и ползите от прилагане на семейно-ориентирания подход, които водят до прогресивна промяна в семейството с дете с увреждане.

Изхождайки от целта, се определят следните **ЗАДАЧИ** на проучването:

1. Да се проучи същността и актуалното състояние на социалната работа със семейства с дете с увреждане.
2. Да се установи значимостта на социалната работа за благополучието на семейства с дете с увреждане.
3. Да се проучат нагласите на специалистите, работещи в социалните услуги и на родителите, за работа през семейно-ориентирания метод.
4. Да се изследват социалните и психологическите нужди на семействата с дете с увреждане.

5. Да се проучат социалните мерки за подпомагане на семействата в преодоляване на предизвикателствата, свързани с увреждането на детето.
6. Да се направи оценка на ефективните методи за подобряване качеството на социалната работа със семейства с дете с увреждане.
7. Да се формулират препоръки за подобряване на социалната подкрепа за семействата с деца с увреждане.

I. 2. Обект, предмет и контингент на извадка на изследването

Обект на изследване в настоящия дисертационен труд е практиката в социалните услуги по отношение работата със семейства с дете с увреждане.

Предмет на проучването са положителните изменения от подкрепата в социалните услуги, както към детето, така и към неговото семейство и влиянието на социалната работа върху субективното благополучието на семейства с дете с увреждане.

Обхват - в проучването са обхванати сто тридесет и четири родители, чиито деца с увреждания са потребители на социални услуги и двадесет и трима специалисти, работещи в социални звена.

Интервюта и анкетите са проведени в следните социални услуги: Дневен центровете за деца и младежи с увреждания, Дневен център за деца и/или младежи с множество увреждания, Център за ранно детско развитие.

Децата, чийто родители за участвали в проучването са със следните диагнози : Детска церебрална парализа, Синдром на Даун, Стърдж-Вебер синдром, Аутизъм, Разстройство на обучителните умения, Дефицит на концентрация и внимание.

Подкрепата, която децата получават в социалните центрове е работа със следните специалисти: Психолог, Логопед, Рехабилитатор, Социален работник, Специален педагог, Лекар педиатър, включване в групови занимания.

Подкрепата, която родителите получават в социалните центрове е:

- ☐ Индивидуални консултации, подобряващи психичното им здраве и за положително въздействие върху комуникацията в семейната система.
- ☐ Консултации за утвърждаване на родителската им роля с цел преодоляване на проблеми, свързани с увреждането, трудности с училището, подпомагане на социалната интеграция и получаване на информация и посредничество за материална подкрепа.
- ☐ Участие в групи за родители, където се дискутират теми, касаещи детското развитие и специфики при отглеждане на дете с увреждане.

1.3. Аспекти на субективното семейно благополучие в семейство с дете с увреждане, които се изследват

Субективното благополучие в семейството с дете с увреждане е различно за всяко семейство, тъй като ситуацията и нуждите на всеки човек и семейство са различни. Въпреки това, някои от общите аспекти на благополучието, които се изследват в този научен труд включват: спокойствие и усещане за сигурност когато семейството знае, че детето получава необходимата подкрепа и грижи, удовлетворение и радост, когато детето с увреждане се развива и напредва в социалната си интеграция и учебни постижения, разширяване на уменията и качествата на детето и тези на членовете на неговото семейство, подобряване на междуличностните връзки в семейството и обществото, развиване на емпатия и разбирателство, откриване на смисъл и цел в живота, по-ефективно справяне с предизвикателствата, удовлетвореност от положителни аспекти на семейния живот.

В литературния обзор е проследена Законовата уредба на социалните помощи за деца с увреждания, но материалната подкрепа не е предмет на изследването.

I. 4. Методиката на изследването включва теоретични методи, емпирични проучвания, включващи както количествени, така и качествени методи.

Емпиричното проучване се реализира чрез анкета и интервюта. Информацията е събрана от участници като: родители на деца с увреждания, ползващи социални услуги, специалисти, работещи в социалните услуги с деца с увреждания и техните семейства.

За провеждането на научното изследване се използват статистически методи за обработване данните от анкетното проучване на родителите на деца с увреждания, ползващи социални услуги. Структурирано електронно интервю за проучване мнението на специалистите, работещи в социални звена и дълбочинно интервю с родителите, за да обогати получената информация от пилотното и същинско проучване.

I.4.1. Статистическите методи

Те са от първостепенно значение за обобщаване, анализ и вземане на решения на базата на статистическата значимост. В зависимост от характера на данните (количествени, качествени) и вида на разпределението им (нормално или друго), методите могат да бъдат параметрични или непараметрични. За анализ на неметрирани данни са подходящи методите на честотния анализ и " χ^2 -анализ". Честотният анализ се използва за определяне на разпределението на номиналните променливи, като изчислява абсолютни или относителни честоти. " χ^2 -анализът" е непараметричен метод за проверка на хипотези, базиран на Хи-квадрат разпределението, което позволява изследване на корелационни връзки. За вземане на решение се сравняват емпиричните и теоретичните стойности на χ^2 , като се взема предвид степента на значимост α .

I.4.2. Структурираното електронно интервю

Структурираното електронно интервю се използва за изследване на мненията на специалисти от социални звена, като предоставя систематизиран начин за събиране на информация. Този метод предлага удобство за участниците, които могат да участват по всяко време и място в него. Обработката на данните и анализът се улесняват чрез специализирани софтуерни платформи за обработка на анкетни данни. Интервюто като метод за изследване и анализ е базирано на комуникацията между интервюиращ и респондент. Съществуват различни видове интервюта според формата, като в конкретния случай е използвано структурирано електронно интервю. Това интервю е с предварително определени въпроси и е изготвен въпросник тип анкета.

I.4.3. Дълбочинното интервю

То предоставя възможност за анализ на сложни и дълбоки аспекти на процесите в семейства с деца с увреждания. Позволява да се "влезе" в мислите на родителите и да се разкрие истинската същност на проблемите и трудностите, които преживяват. Въпреки това, методът има и ограничения като субективната природа на полученото знание и липсата на общовалидност. Дълбочинното интервю е целенасочен изследователски контакт, който предоставя уникална възможност за откриване на нови перспективи в разбирането за субективното благополучие в семейството. Всеки разговор е уникален и важно е изследователят да стимулира респондента да навлезе в дълбочина и да разкрие причините на поведенческите си актове. Силните страни на метода са, че предоставя максимална свобода на изследваните лица и може да послужи за адаптиране на изследователските теории. Ограниченията включват субективизъм на анализа и липса на общовалидност. В крайна сметка, дълбочинното интервю е важен метод за изучаване на социални явления и процеси, но не може да генерализира резултатите си за цялата общност.

IV. ОРГАНИЗАЦИЯ И ЕТАПИ НА ПРИЛОЖЕНИЕ

II.1. Пилотно и същинско проучване

II.1.1. Пилотно и същинско проучване - обхват и инструментариум

При пилотното изследване са анкетирани осемнадесет, а при същинското деветдесет и седем родителите на деца с увреждания, които ползват социални услуги. Процедура: родители на деца с увреждания,

които посещават социални услуги с предварителното информирано съгласие от страна на ръководството на съответната услуга. Анкетирането се провежда в една форма: индивидуално, с времетраене 20 минути в пилотното проучване и без времево ограничение при същинското.

Инструментариум: използвана е авторска анкетна карта, разработена специално за целите на изследването.

II.1.2. Области на проучване:

1. Социално-емоционално благополучие на родителите: включва изследване на нивото на стрес и депресия при родителите, единна стратегия за развитие и възпитание на детето, социална активност, поддържане на приятелски взаимоотношения, възможност за трудова заетост и подкрепата от страна на специалистите, работещи в социалните услуги.
2. Социално-емоционално благополучие на детето: изследва се емоционалното състояние на детето с увреждане, неговата социална интеграция, участието му в образователната система, създаване на навици за по-независим и самостоятелен живот като резултат от ползването на социални услуги.
3. Изследва се видът и ефективността на подкрепата, предлагана от специалисти като психолози, логопеди, педагози, рехабилитатори и терапевти. Оценяват се нуждите на семейството от професионална подкрепа и дали те се задоволяват от наличните услуги.

II.2. Дълбочинното интервю с родителите на деца с увреждания, ползващи социални услуги

II.2.1. Обхват и инструментариум

Дълбочинното интервю е проведено с деветнадесет родител на деца с увреждания, които посещават центрове за социална подкрепа, с предварително информирано съгласие от страна на ръководството. Целта е да се събере информация, обогатяваща съществуващите изводи от пилотното и същинско проучване, в този смисъл има сондиращ, експертен характер. Търсената информация да се получи под формата на непринуден разговор, да стимулира респондента да отиде отвъд повърхностните формулировки, да навлезе в дълбочина, да предложи свои обяснения, да стигне до разкриването на причините/мотивите за своите поведенчески актове.

Инструментариум: използвана е авторска анкетна карта, разработена специално за целите на изследването.

II.2.2. Области на проучването:

1. Емоциите, които са изпитали родителите при научаване за трудността на детето, ролята на подкрепящата среда в този момент, преминаване през фазите на скърбене.
2. Положителното повлияване на индивидуални и групови консултации върху качеството на живот, респективно на субективното благополучието в личен и семеен аспект.

II.3. Интервю със специалистите, работещи в социалните звена

II.3.1. Обхват и инструментариум

Интервюирани са двадесет и трима специалиста, работещи в социални звена, предоставящи услуги на деца с увреждания и техните семейства.

Анкетирането се провежда със структурирано електронно интервю, без времево ограничение и предварителното информирано съгласие от страна на ръководството на съответната услуга.

Инструментариум: използвана е авторска анкетна карта, разработена специално за целите на изследването.

II.3.2. Области на проучване:

1. Нагласите на родителите да продължат „кабинетната“ работа т.е започната работа от специалистите в социалните звена /психолог, логопед, специален педагог, рехабилитатор/ у дома с децата си.
2. Готовността родителите да участват в индивидуални консултации за подобряване на емоционалното състояние и такива за доразвиване на родителския капацитет, както и в групи за родители.

3. Разбирането на специалистите относно мотивирането и включването на родителите в процеса на работата с ключова роля в определянето на индивидуалните цели и нужди на детето, както и в намирането на подходящи решения за тяхното постигане. Споделяне на положителен опит по отношение на семейно-ориентирания подход в своята практика.

ТРЕТА ГЛАВА: СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ И АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ПРОУЧВАНЕ И ИНТЕРВЮТА

I. Анализ на резултатите от пилотно изследване Пилотното изследване търси взаимовръзката между ползването на социални услуги и субективното благополучие в семейства с дете с увреждане. В него са включени родители на територията на община Пловдив. Анкетата е проведена под формата на анонимно проучване, съдържащо 25 въпроса. Интервюирани са 18 родителя, чиито деца ползват социални услуги.

I.1. Целта на изследването е да установи връзката между оказване на подкрепа от специалисти към децата и родителите в семейства с дете с увреждане и как това се отразява на субективното семейно благополучие.

I.2. Задачите обусловени от целта на проучването включват:

1. Изследването да установи връзката между нагласите на родителите да ползват консултации при специалисти за утвърждаване на родителската им роля и субективното благополучие в семействата им.
2. Изследване нагласите на родителите към образователните институции и учителите.
3. Проучване на функционирането на родителите в емоционален аспект и как това рефлектира върху субективното благополучие в семейната среда.

I.3. Резултати и обсъждане

Анализът на данните от резултатите показва връзката между ползване на социални услуги от родителите и децата с увреждания и тяхното благополучие в емоционален аспект. Съществува връзка между ползването на консултации за утвърждаване на родителската роля и по-успешното функциониране на родителите на деца с увреждания, но тя е слаба, с нисък коефициент.

Половината от изследваните казват, че най-ефективен е комплексният т.е. семейно ориентираният подход, когато услуги се предлагат както на детето така и на неговото семейство, като предварително се оценяват индивидуалните нужди и специфики на семейната среда. Отчетено е наличие на връзка между търсенето на консултации за утвърждаване на родителската роля, като половината от анкетираните – 50% посочват, че търсят такава редовно, също така повече от половината -55% казват, че обсъждат с другия родител насоките дадени от специалистите по време на консултациите и това при повече от половината-55% води до единна стратегия за отглеждането и възпитанието на детето.

Изразеното съотношение на въпроса :“Какво е полезно от тези консултации? по равен процент- 28% отговарят,че получават насоки или външна оценка и обратна връзка на тяхното поведение и отношение към детето им и по равен процент: 22% формиране по-адекватно отношение към детето и също 22% са оставили въпроса без отговор, което може да бъде тълкувано многозначно.

Отчетено е наличие на слаба връзка между въпросите: „До каква степен е удачно детето да посещава образователна институция?“,където 34% от анкетираните посочват отговор „до известна степен“, а по равен процент - 33% отговарят с „до голяма степен“ или „изцяло“ и доверяващи се изцяло на учителите са значителния процент- 45% от родителите ,33% от тях „до известна степен“ и 22% посочват отговор „до голяма степен“.

Прави впечатление високият процент от родителите-83%, че са посочили като приоритетни навици, които възпитават у своите деца самообслужване и спазване норми в обществото, никакви са -11% и незначителните -6% са оставили въпроса без отговор. Повече от половината 55 % отговарят, че използват похвали, окуражаване,включване в домакински задължения като начини да накарат детето да се почувства важно и значимо,28% от родителите му казват, че му казват, че го обичат и 17% не са посочили отговор. 33% от анкетираните посочват разходките като желана и предпочитана съвместна дейност с детето,30% да се срещат с приятели, 28% да пазаруват заедно и 9% - посещение на кино и театър.

Отчетено е наличие на връзка между мотивирано и обсъденото с другия партньор решение да посещават социална услуга са преобладаващите 50% от анкетираните и по-високият 61% от родителите, които продължават работата с детето у дома по дадени предварително насоки от специалистите, 33% посочват отговор „понякога“ и незначителните 6% посочват „не“ като отговор.

Специалистите, които работят с детето и семейството са в изразено съотношение : логопед-25%, , специален педагог-22%, психолог-20%, рехабилитатор-13%, кинезитерапевт-9%, и минимален процент по 1% са посочени: социален педагог, трудотерапевт и ерготерапевт.

Резултатите от изследването показват наличието на слаба зависимост между грижите за детето с увреждане и социалната активност и ангажираност на родителя.

Половината от попълнените анкетата-50% казват, че понякога грижите за детето затрудняват другите им ангажименти, 28% посочват отговор „да“ и 22% отговарят с „не“. Повече от половината-56% споделят, че не участват в обществени и родителски организации, 33% участват и 11% понякога.

Останалите въпроси проучват емоционалното състояние на родителите, в чието семейство има дете с увреждане.

Изразеното съотношение на отговорите в анкетата на въпроса дали се чувстват тъжни, родителите понякога , без видима причина показват /Фиг.1/. Преобладаващият процент-50% от анкетираните посочват отговор „да“, 28% казват „понякога“ и 22% посочват „не“ като отговор.

Дали доброто е повече в живота им от лошото /фиг.2/ повече от половината -67% отговарят положително с „да“, 22% посочват „понякога“ и незначителните 11% избират отговор „не“.

Както се вижда на фиг.3, повече от половината 55% посочват като мисъл, която ги „преследва“ какво ще се случи с детето им , когато тях самите ги няма,17% мислят негативно за бъдещето.Същите проценти- 17% от анкетираните не са посочили отговор и 11% казват, че нямат такива мисли.

На Фиг.4 е отразено съотношението между най-вълнуващите неща в живота на родителите с дете с увреждане.Убедителният процент - 67 % казват съвместни дейности с децата и семейството и приятелите,17%- остават без отговор въпроса,а 11% казват интересна книга или място и 5% посочват положителните промени у детето.

I.4. Изводи от пилотното изследване:

Анализът на резултатите , свързан с пилотното проучване потвърждава формулираната работна хипотеза, а именно, че между ползване на консултации в социалните услуги от семейства, в които има дете с увреждане влияе върху по-успешното им функциониране в емоционален аспект, което рефлектира върху благополучието на семейната атмосфера . Измерената връзка в изследването е слаба.

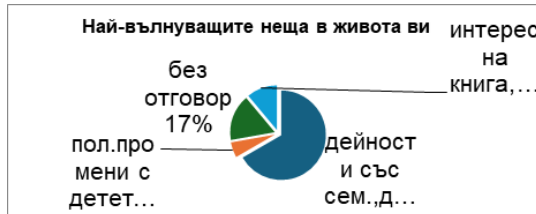
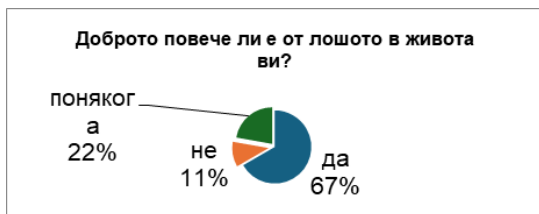
За постигане на по-ефективна и пълноценна връзка между двата компонента в процеса на комуникация между родители и специалисти е необходимо да се изградят отношения на партньорство и разбиране.

Семейно-ориентираният подход е удачен, тъй като разглежда семейството като решаващ фактор за промяна на техните деца.Специалистите се стремят да съдействат на родителите да се адаптират към специалните нужди на детето си в ежедневието като в същото време са поощрявани да не пренебрегват грижите за себе си и своите собствени нужди.. Семейното консултиране е функционално, защото е основна форма на подкрепа на родителите на деца с увреждания, които в този процес променят утвърдени модели на общуване, подобряват комуникативните си умения, вземат решения за преодоляване на конфликтни ситуации, както и техники за намаляване на стреса, справяне с чувства на тревожност, гняв, вина, което води до подобряване на емоционалното им състояние и респективно на субективното семейно благополучие.

фигура 1

фигура 3

Фигура 2

фигура 4

II. Анализ на резултатите от същинското изследване на променливите свързани с влиянието на социалната работа върху субективното благополучие

II.1. Връзката между времето за ползване на социални услуги от родителите и децата с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството в емоционален аспект

В Таблица 1 е представена връзката между времето за ползване на социални услуги от родителите и децата с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството в емоционален аспект. Въпреки че, коефициентите на Крамер варират в ниски граници (Cramer's $V=0,093 \div 0,256$), резултатите показват, че съществува статистически доказана връзка ($p=0,005 \div 0,038$) между времето за ползване на консултации със специалисти и по-успешното функциониране на родителите на деца с увреждания. Най-голям процент от анкетираните родители посочват като най-ефективна екипната работа независимо от продължителността на посещение при специалист (40,7% отговорилите „до две години“ и 50% съответно „повече от две години“). Съотношението на специалистите, които работят с детето и семейството в зависимост от това, дали родителите са ползвали социални услуги до две или повече от две години е съответно: психолог (37,0% и 24,3%); рехабилитатор (11,1% и 11,4%) и логопед (7,4% и 10,0%). Включването на повече специалисти в работата с детето се подкрепя изцяло както от родителите, ползвали техните услуги до две години (48,1%), така и от тези, ползвали услугите им повече от две години (45,7%). Според данните екипната работа, която включва различни специалисти, е от първостепенно значение за взаимодействието с децата и техните семейства. Родителите смятат, че това е най-ефективният начин за подпомагане на децата им, независимо от продължителността на сътрудничеството със специалистите. Мнението, че включването на повече специалисти води до по-добри резултати се подкрепя от повечето родители, които използват социални услуги.

На въпроса “Работите ли самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето?” отново се забелязва тенденция на висок процент положителни отговори. Общо 96,2% от родителите, посещаващи специалист до две и повече от две години, са отговорили утвърдително, а само 3,7% от тези, които са ползвали специализирана помощ по-малко от две години са отговорили отрицателно.

Отчетено е наличие на връзка между търсенето на консултации и утвърждаването на родителската роля, като 48,1% от анкетираните родители, посочили че посещават специалист „до две години“ и съответно 57,1% „повече от две години“ отговарят, че редовно търсят такъв вид помощ. Родителите, които посещават специалисти повече от две години, са по-склонни да работят самостоятелно у дома по техни указания. Вероятно през тези години те са придобили опит и увереност в себе си, което ги прави готови да поемат по-активна роля в грижата за детето си. Също така, тези родители в консултациите са усвоили техниките и начини, които им помагат да се справят по-ефективно със специфичните нужди на детето си.

Висок е процентът на родителите, които споделят, че имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание независимо от продължителността на ползване на специализирани консултации (70,4% - „до две години “и 57,1% - „повече от две години “). Само 7,4% от анкетираните, които са посещавали специалист в по-кратък от две години период са отговорили отрицателно. Прави впечатление обаче, че и двете категории родители споделят, че грижите за детето затрудняват техните професионални и домакински задължения, като 40,7% от ползвалите консултации до две години и 41,4% съответно повече от две години са дали положителен отговор. Висок процент родители споделят общи ценности и стратегии за възпитание на детето си, независимо от продължителността на консултациите, които получават. Това може да бъде ключов фактор за благополучието на семейството, който подсилва сплотеността и подкрепата помежду им. В същото време изразяват затруднения при съчетаване на грижите за детето и професионалните задължения, което може да доведе до стрес и напрежение в семейството. Това е предизвикателство пред семействата, които имат нужда от баланс между различните аспекти на живота.

Висок процент от анкетираните родители смятат до голяма степен за удачно (40,7% и 38,6%) детето да посещава образователна институция. Независимо от времето, което работят със специалистите те споделят, че изцяло се доверяват на учителите, които работят с тяхното дете (48,1% и 54,3%).

По отношение на въпроса дали извън дома възрастни и деца приемат детето им, анкетираните родители са по-резервирани в отговорите. Най-голям е дялът на отговорилите „до известна степен“ (37,0% и 41,4%). Резултатите показват, че много родители вярват, че е удачно за техните деца да посещават образователна институция. Те изразяват доверие в учителите, като ги считат за важен фактор в развитието на децата. Въпреки това, по отношение на приемането на децата им извън дома, родителите са по-резервирани в отговорите като смятат, че съществува някаква степен на подкрепа, но тя не е пълна. За подобряване функционирането на семейството е важно да се повиши доверието на родителите не само в учителите, но и в други външни фактори, които влияят на детето.

Резултатите от изследването показват, че общо 85,1% от анкетираните родители, които ползват социални услуги по-малко от две години се чувстват изцяло или до голяма степен удовлетворени от партньорската си връзка, докато при тези, които ползват социални услуги повече от две години процентът е съответно 64,3%. Важно е да се обърне внимание на този резултат и да се разгледат допълнителните фактори, които могат да влияят върху благополучието на семействата, използващи социални услуги. Осигуряването на подходяща и своевременно подкрепа за семействата може да им помогне да подобрят своите отношения и да функционират по-успешно. Вероятно дългосрочното ползване на социални услуги има не дотам добро въздействие върху удовлетвореността от партньорската връзка. Този факт може да се дължи на натоварването, което понякога е свързано с грижите за детето и ограниченията, които могат да се наложат при участието в програми и услуги за дълго време.

Таблица 1 Влияние на времето за посещение при специалист върху мнението на родителите за общото благополучие в семейството им

От колко време посещавате специалистите, които работят с детето Ви					
		до две години	повече от две години	Крамър (Cramer's V)	Значимост, (p)
Според Вас работата на кой специалист с детето Ви е най-ефективна?	екипна работа	(11) 40,7%	(35) 50,0%	0,130	0,008
	логопед	(2) 7,4%	(7) 10,0%		
	не посочва	(1) 3,7%	(3) 4,3%		
	психолог	(10) 37,0%	(17) 24,3%		
	рехабилитатор	(3) 11,1%	(8) 11,4%		

Смятате ли, че включването на повече специалисти в работата с детето е удачно?	изцяло	(13) 48,1%	(32) 45,7%	0,119	0,014
	до голяма степен	(1) 3,7%	(7) 10,0%		
	до известна степен	(9) 33,3%	(24) 34,3%		
	изобщо не	(4) 14,8%	(7) 10,0%		
Работите ли самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето?	да	(13) 48,1%	(28) 40,0%	0,190	0,017
	не	(1) 3,7%	(13) 18,6%		
	понякога	(13) 48,1%	(29) 41,4%		
Колко често търсите консултации със специалисти за утвърждаване на вашата родителска роля?	редовно	(13) 48,1%	(40) 57,1%	0,093	0,005
	рядко	(8) 29,6%	(15) 21,4%		
	не съм търсил	(6) 22,2%	(15) 21,4%		
Имате ли единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание?	да	(19) 70,4%	(40) 57,1%	0,141	0,038
	не	(2) 7,4%	(12) 17,1%		
	понякога	(6) 22,2%	(18) 25,7%		
Грижите за детето затрудняват ли вашите професионални и домакински задължения?	да	(11) 40,7%	(29) 41,4%	0,214	0,018
	не	(7) 25,9%	(7) 10,0%		
	понякога	(9) 33,3%	(34) 48,6%		
До каква степен е удачно детето да посещава образователна институция?	изцяло	(9) 33,3%	(26) 37,1%	0,136	0,016
	до голяма степен	(11) 40,7%	(27) 38,6%		
	до известна степен	(3) 11,1%	(12) 17,1%		
	изобщо не	(4) 14,8%	(5) 7,1%		
Имате ли доверие на учителите, които работят с вашето дете?	изцяло	(13) 48,1%	(38) 54,3%	0,159	0,029
	до голяма степен	(7) 25,9%	(9) 12,9%		
	до известна степен	(7) 25,9%	(23) 32,9%		
До каква степен смятате, че извън дома ви възрастни и деца приемат Вашето дете?	изцяло	(5) 18,5%	(5) 7,1%	0,177	0,038
	до голяма степен	(8) 29,6%	(27) 38,6%		
	до известна степен	(10) 37,0%	(29) 41,4%		
	изобщо не	(4) 14,8%	(9) 12,9%		
Удовлетворен ли сте от партньорската си връзка?	изцяло	(12) 44,4%	(22) 31,4%	0,256	0,009
	до голяма степен	(11) 40,7%	(23) 32,9%		
	до известна степен	(0) 0%	(13) 18,6%		
	нямам връзка	(4) 14,8%	(12) 17,1%		

II.2. Влиянието на честотата на търсене на специализирана помощ от родителите на деца с увреждания за утвърждаване на родителската им роля

В Таблица 2 е представено влиянието на честотата на търсене на специализирана помощ от родителите на деца с увреждания за утвърждаване на родителската им роля. И при тази зависимост коефициентите на Крамер варират в ниски граници (Cramer's $V=0,110\div 0,287$), но въпреки това е налице статистически доказана връзка ($p=0,004\div 0,045$) между честотата на търсене на консултации от специалист и по-успешното функциониране на родителите на деца с увреждания. На въпроса какъв вид консултации са полезни за тях родителите, които редовно търсят консултации (52,8%), както и тези, които рядко посещават специалист (52,2%) са отговорили, че най-полезни за тях са насоките за развитие и уменията на децата. Дори групата родители, които не са търсили помощ (28,6%) са на мнение, че насоките за развитие и уменията на децата са от най-голяма полза. Освен това, 28,3% от родителите, които редовно търсят специализирана помощ смятат, че по-доброто взаимодействие с детето също е от голямо значение. Данните показват, че честотата на търсене на специализирана помощ от родителите на деца с увреждания има връзка с развиване на умения при децата както и с по-доброто взаимодействие с тях.

Най-голям процент от анкетираните, които редовно търсят специализирана помощ (62,3%), са отговорили положително, че обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето. Групата родители, които рядко посещават консултации при специалист (52,2%) споделят, че само понякога обсъждат с бащата/майка на детето насоките и препоръките на специалистите за неговото развитие. Интересно е, че 57,1% от родителите, които не са търсили специализирана помощ все пак са отговорили положително, че обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето. Обсъждането на насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето е важен елемент за благополучието на детето. Независимо дали родителите търсят специализирана помощ или не, комуникацията между тях е от съществено значение за подпомагане на развитието на детето. Това подчертава, че сътрудничеството и съгласуваността между родителите са от ключово значение за успешното справяне с предизвикателствата, свързани с възпитанието и развитието на детето.

На въпроса дали имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание най-голям процент от родителите, които редовно посещават консултации при специалист (71,4%), както и тези, които рядко ползват техните услуги (66,0%) са отговорили положително. За съжаление, групата родители, които не са търсили специализирана помощ (52,2%) споделят, че само понякога имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание. От резултати се вижда, че голям процент от родителите, които посещават консултации при специалист, имат единна стратегия с другия родител. Също така, че тези, които рядко ползват консултации, също имат единна стратегия. Проблем възниква при онези, които не търсят специализирана помощ, защото споделят, че понякога има съгласуване с другия родител относно възпитание и развитие на детето. Това може да подчертае важността на специалистите в помагането на родителите да синхронизират възпитателните си практики, да подобряват комуникацията и създават по-здравословна и устойчива среда за децата.

Независимо от това дали редовно (77,4%), рядко (69,6%) или не търсят (76,2%) специализирана помощ анкетираните родители определят социалната си активност като ниска. Прави впечатление обаче, че тези, които редовно търсят консултации при специалист (47,6%) споделят, че само понякога грижите за детето затрудняват техните професионални и домакински задължения. Еднакъв процент от родителите, които рядко търсят специализирана помощ (47,8%) са отговорили положително или „поякога“. Близък е и процентът на отговорите „да“ (43,4%) или „поякога“ (41,5%) на родителите, които не са търсили помощ от специалист. Голям процент от родителите, които не търсят специализирана помощ считат, че тяхната социална активност е ниска. Интересен факт е, че тези, които редовно търсят професионална подкрепа, по-рядко се чувстват притиснати от грижите за детето и изпълнение на техните професионални и домакински задължения. Също така, има сходство между отговорите на родителите, които рядко или никога не търсят помощ от специалист, което може да покаже, че тези фактори не винаги са взаимосвързани.

Висок процент (66,7%) от анкетираните родители, които редовно търсят подкрепа от специалист смятат изцяло за удачно детето да посещава образователна институция. Другите две групи родители, които рядко търсят (52,2%) или не са търсили (35,8%) специализирана помощ, също са на мнение, че до голяма степен е удачно детето да посещава образователна институция.

Независимо от това дали редовно (71,4%) или рядко (52,8%) са търсили специализирана помощ, родителите споделят, че изцяло се доверяват на учителите, които работят с тяхното дете. Докато родителите, които не са търсили консултации при специалист (39,1%) се доверяват на учителите само до известна степен. Всички родители обаче изразяват доверие към учителите, които работят с техните деца. Макар че родителите, които рядко или не са търсили помощ от специалисти, показват по-ниско ниво на доверие към учителите, в сравнение с тези, които търсят редовно специализирана помощ. Това може да бъде ключово за успешната образователна подкрепа и развитие на детето. Резултатите показват, че родителите, които редовно търсят специализирана помощ, имат по-голямо доверие към учителите и ценят тяхната работа повече от тези, които рядко или никога не търсят такава.

По отношение на въпроса дали извън дома възрастни и деца приемат детето им, най-голям процент (45,3%) от анкетираните родители, които редовно посещават консултации са отговорили „до голяма степен“. Другите две групи родители, които рядко са търсили помощ или въобще не са търсили такава, са по-резервирани. Най-голям е дялът на отговорилите „до известна степен“ (56,5% и 38,1%).

Независимо от това, дали редовно (62,3%), рядко (69,6%) или не са търсили (57,1%) специализирана помощ, и трите групи анкетираните родители изцяло са готови да помагат на другите и да изпитат съчувствие към техните трудности. Най-голям процент и от трите групи анкетираните родители са отговорили, че само понякога имат време, което да е лично за тях (73,6%; 60,9% и 66,0%). И трите групи родители споделят, че има моменти, в които понякога се чувстват отчаян/а и тъжен/на без конкретна причина (47,6%; 60,9% и 66,0%).

Въпреки трудностите, и трите групи анкетираните са отговорили положително, че в живота им доброто е повече от лошото (50,9%; 65,2% и 42,9%). Това проличава и от отговорите на въпроса дали думи и действия на другите могат лесно да ги наранят. Най-голям е процентът на родителите дали отговор „не могат“ (52,2%; 47,2% и 47,6%). На въпроса какви мисли ги потискат и искат да „избягат“ от тях най-голям процент родители са отговорили, че това е бъдещето на детето (45,3%; 52,4% и 73,9%). Независимо от честотата на търсене на специализирана помощ, родителите са готови да помагат и да изразяват съчувствие към другите. Всички анкетираните групи изпитват трудности и често се чувстват отчаяни и тъжни без конкретна причина, но въпреки това, те вярват, че доброто в живота им преобладава над лошото.

Резултатите от изследването показват, че родители, които редовно посещават специализирани консултации се чувстват изцяло удовлетворени от партньорската си връзка (42,9%). Тези, които рядко ползват специализирана помощ до голяма степен (34,8%) се чувстват удовлетворени от партньорската си връзка. Еднакъв процент от родителите, които не са търсили помощ от специалист са отговорили съответно „изцяло“ (37,7%) и „до голяма степен“ (37,7%). Посещенията на специализирани консултации има положително въздействие върху удовлетвореността от партньорската връзка.

Таблица 2 Влияние на честотата на търсене на специализирана помощ (консултации) от специалист за утвърждаване на родителската роля

Колко често търсите консултации със специалисти за утвърждаване на вашата родителска роля?						
		редовно	рядко	не съм търсил	Крамер (Cramer's V)	Значимост, (p)
Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(28) 52,8%	(12) 52,2%	(6) 28,6%	0,236	0,009
	по-добро взаимодействие	(15) 28,3%	(3) 13,0%	(5) 23,8%		

	не мога да посоча	(3) 5,7%	(0) 0%	(3) 14,3%		
	без отговор	(7) 13,2%	(8) 34,8%	(7) 33,3%		
Обсъждате ли насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето относно неговото развитие и възпитание?	да	(33) 62,3%	(9) 39,1%	(12) 57,1%	0,209	0,007
	не	(6) 11,3%	(2) 8,7%	(5) 23,8%		
	понякога	(14) 26,4%	(12) 52,2%	(4) 19,0%		
Имате ли единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание?	да	(15) 71,4%	(35) 66,0%	(9) 39,1%	0,284	0,004
	не	(1) 4,8%	(11) 20,8%	(2) 8,7%		
	понякога	(5) 23,8%	(7) 13,2%	(12) 52,2%		
Как определяте вашата социална активност?	висока	(11) 20,8%	(3) 13,0%	(4) 19,0%	0,190	0,013
	ниска	(41) 77,4%	(16) 69,6%	(16) 76,2%		
	липсва	(1) 1,9%	(4) 17,4%	(1) 4,8%		
Грижите за детето затрудняват ли вашите професионални и домакински задължения?	да	(6) 28,6%	(11) 47,8%	(23) 43,4%	0,148	0,037
	не	(5) 23,8%	(1) 4,3%	(8) 15,1%		
	понякога	(10) 47,6%	(11) 47,8%	(22) 41,5%		
До каква степен е удачно детето да посещава образователна институция?	изцяло	(14) 66,7%	(4) 17,4%	(17) 32,1%	0,287	0,014
	до голяма степен	(7) 33,3%	(12) 52,2%	(19) 35,8%		
	до известна степен	(0) 0%	(4) 17,4%	(11) 20,8%		
	изобщо не	(0) 0%	(3) 13,0%	(6) 11,3%		
Имате ли доверие на учителите, които работят с вашето дете?	изцяло	(15) 71,4%	(28) 52,8%	(8) 34,8%	0,190	0,013
	до голяма степен	(3) 14,3%	(7) 13,2%	(6) 26,1%		
	до известна степен	(3) 14,3%	(18) 34,0%	(9) 39,1%		
До каква степен смятате, че извън дома ви възрастни и деца приемат Вашето дете?	изцяло	(6) 11,3%	(1) 4,3%	(3) 14,3%	0,207	0,021
	до голяма степен	(24) 45,3%	(6) 26,1%	(5) 23,8%		
	до известна степен	(18) 34,0%	(13) 56,5%	(8) 38,1%		
	изобщо не	(5) 9,4%	(3) 13,0%	(5) 23,8%		

II.3. Влиянието на вида на специализираната помощ, търсена от родителите за утвърждаване на родителската им роля

В Таблица 3 е представено влиянието на вида на специализираната помощ, търсена от родителите за утвърждаване на родителската им роля. Най-голям процент от анкетираните, които са отговорили положително, че обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на

детето смятат, че насоките за развитие и умения (66,7%), както и по-доброто взаимодействие с детето (45,7%) са от съществено значение за неговото развитие и възпитание. Тези родители, които споделят, че само понякога обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето също са на мнение, че насоките за развитие и умения (30,0%), както и по-доброто взаимодействие (39,1%) са от съществено значение за развитието и възпитанието на детето им. Преобладаващият брой от родители изразяват мнението, че е от съществено значение да обсъждат насоките и препоръките на специалистите с другия родител. Този процес е от голямо значение за бъдещето на детето и за субективното благополучие на семейството.

Най-голям процент от родителите, които са посочили, че имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание също смятат, че най-полезни за тях са насоките на специалистите за развитие и умения (76,7%), както и по-доброто взаимодействие с детето (50,0%). Родителите, които споделят, че само понякога са единни с бащата/майка на детето относно стратегиите за израстване и възпитание на детето също са на мнение, че насоките на специалистите за развитие и умения (20,0%), както и по-доброто взаимодействие (28,3%) са най-полезни за тях.

Таблица 3 Влияние на вида специализирана помощ (консултации), търсена от родителите за утвърждаване на родителската роля

Обсъждате ли насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето относно неговото развитие и възпитание?						
		да	не	поякога	Крамер (Cramer's V)	Значимост, (p)
Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(20) 66,7%	(1) 3,3%	(9) 30,0%	0,211	0,196
	по-добро взаимодействие	(21) 45,7%	(7) 15,2%	(18) 39,1%		
	не мога да посоча	(5) 62,5%	(2) 25,0%	(1) 12,5%		
	без отговор	(8) 61,5%	(3) 23,1%	(2) 15,4%		
Имате ли единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание?						
		да	не	поякога	Крамер (Cramer's V)	Значимост, (p)
Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(23) 76,7%	(1) 3,3%	(6) 20,0%	0,224	0,138
	по-добро взаимодействие	(23) 50,0%	(10) 21,7%	(13) 28,3%		
	не мога да посоча	(8) 61,5%	(3) 23,1%	(2) 15,4%		
	без отговор	(5) 62,5%	(0) 0%	(3) 37,5%		

II.4. Връзката между пола на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството.

В Таблица 4 е представена връзката между пола на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството. Коефициентите на Крамер (Cramer's V) са ниски и варират от 0,072 до 0,245, но въпреки това е налице статистически доказана връзка ($p=0,007 \div 0,048$) между пола на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството. На въпроса работата на кой специалист с детето е най-ефективна, родителите и от двата пола посочват като най-ефективна екипната работа (48,9% и 33,3%). Подобни са резултатите и по отношение на въпроса дали е

удачно включването на повече специалисти в работата с детето. Родителите и от двата пола (43,2% от жените и 77,8% от мъжете) го смятат изцяло за удачно. Родителите, независимо от пола си, са единодушни в мнението, че екипната работа и включването на повече специалисти в помощта на децата са ключови за субективното благополучие на семейството.

На въпроса дали работят самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето еднакъв процент от жените са отговорили положително (43,2%) или „понякога“ (43,2%), докато при мъжете най-висок процент (44,4%) са отговорили „понякога“. По отношение на честотата на търсене на специализирани консултации 52,3% от жените и 77,8% от мъжете са отговорили, че редовно търсят помощ от специалист.

На въпроса какъв вид консултации са полезни за тях както жените (46,6%), така и мъжете (55,6%) са отговорили, че най-полезни за тях са насоките за развитие и уменията на децата. Освен това, 31,8% от жените и 22,2% от мъжете смятат, че по-доброто взаимодействие с детето също е от голямо значение. Най-голям процент от жените (54,5%) са отговорили положително, че обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето, докато мъжете дали положителен отговор са 66,7%. Консултациите със специалисти води до по-добро взаимодействие и изграждане на хармонични и здрави отношения в семейството.

На въпроса дали участват в обществени и родителски организации 60,2% от жените са отговорили „да“ и 23,9% „понякога“. При мъжете отговорите на този въпрос са с еднакво процентно съотношение 44,4%. За съжаление независимо от пола, както жените (75,0%), така и мъжете (77,8%) определят социалната си активност като ниска. Прави впечатление, че 43,2% от жените споделят, че грижите за детето затрудняват техните професионални и домакински задължения. Жените дали отговор „понякога“ на този въпрос също е 43,2%. При мъжете най-голям е процентът (55,6%), отговорили, че грижите за детето понякога затрудняват професионалните и домакинските им задължения. И мъжете (33,3%) и жените (54,5%) споделят, че имат приятелски кръг, който изцяло ги подкрепя. Значителна част от анкетираните считат, че грижите за децата им затрудняват техните професионални и домакински задължения. Важно е, че имат приятелски кръг, който ги подкрепя, за да се справят с предизвикателствата на семейния живот.

Най-голям процент от жените (65,9%) и мъжете (66,7%) са отговорили, че само понякога имат време, което да е лично за тях. Анкетираните и от двата пола споделят, че има моменти, в които понякога се чувстват отчаян/а и тъжен/на без конкретна причина (60,2% жени и 66,7% мъже). Въпреки трудностите, анкетираните жени са отговорили положително, че в живота им доброто е повече от лошото (54,5%). При анкетираните мъже отговорите на този въпрос са пропорционално разпределени – „да“ (33,3%); „не“ (33,3%) и „понякога“ (33,3%). На въпроса дали думи и действия на другите могат лесно да ги наранят най-висок процент от жените са дали отговор „не могат“ (50,0%), а от мъжете 66,7% са отговорили „много често“. На въпроса какви мисли ги подтискат и искат да „избягат“ от тях най-голям процент родители, независимо от пола са отговорили, че това е бъдещето на детето (52,3% жени и 66,7% мъже). Резултатите от изследването показват, че най-голям процент от жените (35,2%) смятат, че изцяло са постигнали благополучие в семейството, докато при мъжете най-голям процент (66,7%) смятат, че благополучието в семейството, което са постигнали е до голяма степен. Данните посочват, че родителите често се чувстват претоварени и в недостиг на време за себе си. Също така, те изпитват моменти на тъга и безнадеждност, дори без конкретна причина. Въпреки тези трудности, жените изразяват по-голям оптимизъм за живота си. Мъжете се чувстват по-уязвими от думите и действията на другите, докато жените по-малко. И най-голямото притеснение за родителите от двата пола е свързано с бъдещето на техните деца.

Таблица 4 Влияние на пола на родителите върху мнението им дали са постигнали благополучие в семейството

Вашият пол		жена	мъж	Крамер V	Значимост
Според Вас работата на кой специалист с детето Ви е най-ефективна?	екипна работа	(43) 48,9%	(3) 33,3%	0,169	0,009
	логопед	(8) 9,1%	(1) 11,1%		
	не посочва	(3) 3,4%	(1) 11,1%		
	психолог	(25) 28,4%	(2) 22,2%		
	рехабилитатор	(9) 10,2%	(2) 22,2%		
Смятате ли, че включването на повече специалисти в работата с детето е удачно?	изцяло	(38) 43,2%	(7) 77,8%	0,224	0,018
	до голяма степен	(32) 36,4%	(1) 11,1%		
	до известна степен	(7) 8,0%	(1) 11,1%		
	изобщо не	(11) 12,5%	(0) 0%		
Работите ли самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето?	да	(38) 43,2%	(3) 33,3%	0,079	0,038
	не	(12) 13,6%	(2) 22,2%		
	понякога	(38) 43,2%	(4) 44,4%		
Колко често търсите консултации със специалисти за утвърждаване на вашата родителска роля?	редовно	(46) 52,3%	(7) 77,8%	0,185	0,019
	рядко	(23) 26,1%	(0) 0%		
	не съм търсил	(19) 21,6%	(2) 22,2%		
Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(41) 46,6%	(5) 55,6%	0,135	0,020
	по-добро взаимодействие	(28) 31,8%	(2) 22,2%		
	не мога да посоча	(11) 12,5%	(2) 22,2%		
	без отговор	(8) 9,1%	(0) 0%		
Обсъждате ли насоките и препоръките на специалистите с бащата/майката на детето относно неговото развитие и възпитание?	да	(48) 54,5%	(6) 66,7%	0,072	0,048
	не	(12) 13,6%	(1) 11,1%		
	понякога	(28) 31,8%	(2) 22,2%		
Участвате ли в обществени и родителски организации?	да	(53) 60,2%	(4) 44,4%	0,137	0,045
	не	(14) 15,9%	(1) 11,1%		
	понякога	(21) 23,9%	(4) 44,4%		
Как определяте вашата социална активност?	висока	(16) 18,2%	(2) 22,2%	0,085	0,007
	ниска	(66) 75,0%	(7) 77,8%		
	липсва	(6) 6,8%	(0) 0%		

Грижите за детето затрудняват ли вашите професионални и домакински задължения?	да	(38) 43,2%	(2) 22,2%	0,127	0,045
	не	(12) 13,6%	(2) 22,2%		
	понякога	(38) 43,2%	(5) 55,6%		
Имате ли приятелски кръг, който смятате за подкрепящ?	изцяло	(22) 54,5%	(3) 33,3%	0,202	0,026
	до голяма степен	(9) 10,2%	(2) 22,2%		
	до известна степен	(48) 25,0%	(2) 22,2%		
	изобщо не	(9) 10,2%	(2) 22,2%		

II.5. Връзката между трудовата ангажираност на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството

В Таблица 5 е представена връзката между трудовата ангажираност на родителите на деца с увреждания и мнението им относно благополучието на семейството. Изчислените коефициенти на Крамер при тази зависимост също не са високи (Cramer's $V=0,019 \div 0,262$), но въпреки това е налице статистически доказана връзка ($p=0,003 \div 0,050$) между трудовата ангажираност на родителите на деца с увреждания и мнението им дали са постигнали субективно благополучие в семейството.

На въпроса дали работят самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето както трудово ангажираните, така и трудово неангажираните родители са дали близки отговори „да“ (40,6% и 46,4%) или „понякога“ (43,5% и 42,9%). По отношение на честотата на търсене на специализирани консултации 58,0% от трудово ангажираните са отговорили, че редовно търсят помощ от специалист, докато при трудово неангажираните процентът е 46,4%. Семействата с трудово ангажирани родители са по-склонни да се обърнат към специалистите за съвет и помощ в отношенията си с децата си. Това може да се тълкува като по-голяма грижа и отдаденост към благополучието и доброто развитие на децата. В същото време, трудово неангажираните родители може да предпочитат да се справят с проблемите сами и затова да не са толкова активни в търсенето на професионална помощ.

На въпроса какъв вид консултации са полезни за тях както трудово ангажираните родители (44,9%), така и трудово неангажираните (53,6%) са отговорили, че най-полезни за тях са насоките за развитие и уменията на децата. Освен това, 34,8% от трудово ангажираните и 21,4% от трудово неангажираните родители смятат, че по-доброто взаимодействие с детето също е от голямо значение. Най-голям процент от родителите, които работят (53,6%) са отговорили положително, че обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето, докато родителите, които не работят и са дали положителен отговор са съответно 60,7%. Данните показват, че както трудово ангажираните, така и трудово неангажираните родители придават голямо значение на развитието на умения у техните деца, както и на подобряване взаимодействие с тях.

На въпроса дали имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание най-голям процент от родителите, които работят (53,6%), както и тези, които нямат работа (60,7%) са отговорили положително. Значителна група от анкетираните родители осъзнават важността от единна стратегия за възпитанието на децата си, независимо дали работят или не. Сътрудничеството и съгласуваността между родителите играят ключова роля за субективното благополучие на семейството.

На въпроса дали участват в обществени и родителски организации 56,5% от работещите родители са отговорили „да“, докато при родителите, които не са трудово ангажирани процентът на положително отговорилите е 64,3%. За съжаление независимо от трудовата ангажираност, както работещите (75,4%), така и неработещите родители (75,0%) определят социалната си активност като ниска.

Подобни са резултатите и по отношение на доходите, с които живеят семействата с деца с увреждания. И двете групи родители, работещи (76,8%) и неработещи (75,0%), определят доходите си като средни.

Прави впечатление, че трудово ангажираните родители споделят, че грижите за детето затрудняват техните професионални и домакински задължения, като отговорите, които са посочили са 42,0% „понякога“ и 40,6% „да“. Подобни са резултатите и при родителите, които не работят. Най-голям е процентът на отговорилите „понякога“ (50,0%), следван от тези, които са дали положителен отговор (42,9%). И работещите (52,2%) и неработещите (50,0%) родители споделят, че имат приятелски кръг, който ги подкрепя до известна степен. Работещите и неработещите родители са подкрепени от приятелите си, което им помага да се справят със стреса и предизвикателствата, които срещат в ежедневието си. Това подчертава важността на социалната подкрепа и подкрепата на общността за субективното благополучие на семействата на деца с увреждания.

Трудовата ангажираност на родителите не оказва влияние на готовността и нагласата им да помагат на другите и да изпитат съчувствие към техните трудности. Както работещите (65,2%), така и неработещите (57,1%) родители са отговорили, че изцяло са готови да помагат на другите. Работещите родители са по-готови да помагат на другите от неработещите, което показва, че балансираната ангажираност в сферата на труда не пречи на техните отношения с близките и в общността. Това може да се разглежда като показател за високо ниво на емпатия и грижа към другите.

Най-голям процент както от работещите (63,8%), така и от неработещите родители (71,4%) са отговорили, че само понякога имат време, което да е лично за тях. Анкетираните и от двете групи споделят, че има моменти, в които понякога се чувстват отчаян/а и тъжен/на без конкретна причина (62,3% работещи и 57,1% неработещи). Въпреки това, най-много от анкетираните, независимо от това дали работят или не, са отговорили положително, че в живота им доброто е повече от лошото (55,1% и 46,4%).

На въпроса дали думи и действия на другите могат лесно да ги наранят работещите родители са дали почти равни отговори „не могат“ (42,0%) и „рядко“ (43,5%), докато 64,3% от неработещите родители са отговорили твърдо „не могат“. На въпроса какви мисли ги потискат и искат да „избягат“ от тях най-голям процент родители, независимо от трудовата си ангажираност, са отговорили, че това е бъдещето на детето (56,5% работещи и 46,4% неработещи).

Резултатите от изследването показват, че както работещите, така и неработещите родители смятат, че изцяло (37,7% и 28,6%) или до голяма степен (36,2% и 32,1%) са постигнали субективно благополучие в семейството. Постигнатата хармония в семейството е повече сред работещите родители, което може да се обясни с по-големите предизвикателства и нужда от балансиране на работа и семейни отговорности.

Таблица 5 Влияние на трудовата ангажираност на родителите върху мнението им дали са постигнали благополучие в семейството

Трудово ангажиран ли сте?		да	не	Крамер (Cramer's V)	Значимост, (p)
Работите ли самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето?	да	(28) 40,6%	(13) 46,4%	0,075	0,043
	не	(11) 15,9%	(3) 10,7%		
	понякога	(30) 43,5%	(12) 42,9%		
Колко често търсите консултации със специалисти за утвърждаване на вашата родителска роля?	редовно	(40) 58,0%	(13) 46,4%	0,131	0,035
	рядко	(14) 20,3%	(9) 32,1%		
	не съм търсил	(15) 21,7%	(6) 21,4%		
Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(31) 44,9%	(15) 53,6%	0,188	0,033

	по-добро взаимодействие	(24) 34,8%	(6) 21,4%		
	не мога да посоча	(4) 5,8%	(4) 14,3%		
	без отговор	(10) 14,5%	(3) 10,7%		
Обсъждате ли насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето относно неговото развитие и възпитание?	да	(37) 53,6%	(17) 60,7%	0,069	0,043
	не	(10) 14,5%	(3) 10,7%		
	понякога	(22) 31,9%	(8) 28,6%		
Имате ли единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание?	да	(46) 66,7%	(12) 46,4%	0,192	0,016
	не	(9) 13,0%	(5) 17,9%		
	понякога	(14) 20,3%	(10) 35,7%		
Участвате ли в обществени и родителски организации?	да	(39) 56,5%	(18) 64,3%	0,074	0,050
	не	(11) 15,9%	(4) 14,3%		
	понякога	(19) 27,5%	(6) 21,4%		
Какви са според вас доходите, с които живеете?	средни	(53) 76,8%	(21) 75,0%	0,019	0,049
	ниски	(16) 23,2%	(7) 25,0%		
Как определяте вашата социална активност?	висока	(14) 20,3%	(4) 14,3%	0,132	0,029
	ниска	(52) 75,4%	(21) 75,0%		
	липсва	(3) 4,3%	(3) 10,7%		
Грижите за детето затрудняват ли вашите професионални и домакински задължения?	да	(28) 40,6%	(12) 42,9%	0,135	0,015
	не	(12) 17,4%	(2) 7,1%		
	понякога	(29) 42,0%	(14) 50,0%		
Имате ли приятелски кръг, който смятате за подкрепящ?	изцяло	(17) 24,6%	(8) 28,6%	0,104	0,026
	до голяма степен	(9) 13,0%	(2) 7,1%		
	до известна степен	(36) 52,2%	(14) 50,0%		
	изобщо не	(7) 10,1%	(4) 14,3%		
Имате ли готовност и нагласа да помагате на другите и да изпитвате съчувствие към техните трудности?	изцяло	(45) 65,2%	(16) 57,1%	0,148	0,034
	до голяма степен	(13) 18,8%	(9) 32,1%		
	до известна степен	(11) 15,9%	(3) 10,7%		

II.6. Мнението на родителите на деца с увреждания дали са според тях са постигнали благополучие в семейството

В Таблица 6 е представено мнението на родителите на деца с увреждания дали са според тях са постигнали благополучие в семейството. Резултатите от изследването показват, че общо 67,7% от анкетираните родители, които ползват социални услуги по-малко от две години смятат, че са постигнали благополучие в семейството, докато 100% от родителите, които ползват социални услуги повече от две години са дали отговор „до известна степен“.

Тези от родителите, които работят самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето и са на мнение, че изцяло са постигнали благополучие в семейството са 44,1%, а до известна степен съответно 53,8% от анкетираните. Родителите, които редовно търсят консултации със специалисти са дали равен процент отговори, че изцяло или до голяма степен са постигнали благополучие в семейството (58,8%). Данните посочват, че тези анкетираните, които редовно търсят консултации със специалисти се чувстват по-удовлетворени и сигурни в ролите си като родители.

Родители, които са отговорили, че най-полезни от специализираните консултации са насоките за развитие и уменията на децата смятат, че до известна степен (61,5%) са постигнали благополучие в семейството. Групата родители, за които е важно по-доброто взаимодействие с детето са на мнение, че изцяло са постигнали благополучие в семейството (52,9%). Родителите, които редовно обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето (64,7%) са на мнение, че до голяма степен са постигнали благополучие в семейството. Групата родители, които споделят, че само понякога обсъждат насоките и препоръките на специалистите с бащата/майка на детето (61,5%) са на мнение, че до известна степен са постигнали благополучие в семейството. Родителите, които споделят, че имат единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание са на мнение, че до голяма степен (76,5%) или изцяло (88,2%) са постигнали благополучие в семейството. Изводът от тези резултати е, че взаимодействието и сътрудничеството между родителите играе важна роля за субективното благополучие на семейството.

Тези от родителите, които са споделили, че участват в обществени и родителски организации са дали приблизително близки отговори на въпроса дали са постигнали благополучие в семейството, както следва: „изцяло“ (64,7%), „до голяма степен“ (53,0%) и „до известна степен“ (53,8%). Прави впечатление, че родителите, които са посочили, че имат ниски доходи се определят като хора, които са постигнали благополучие в семейството, като тези, които са дали отговор „изцяло“ са 70,6%, „до известна степен“ - 76,9% и „до голяма степен“ - 79,4%. Участието на родителите в обществени и родителски организации има положителен ефект върху изграждането на по-добри семейни отношения.

Родители, които споделят, че понякога грижите за детето затрудняват техните професионални и домакински задължения са на мнение, че до голяма степен (50,0%) или до известна степен (53,8%) са постигнали благополучие в семейството. Споделянето на отговорности по грижите за децата засилва връзката между родителите и им помага да подобрят и се усъвършенстват динамиката между всички членове на семейството.

Родителите, които смятат изцяло за удачно детето да посещава образователна институция са на мнение, че изцяло са постигнали благополучие в семейството (44,1%). Родителите, които смятат, че посещението на образователна институция от детето е до голяма степен удачно, съответно са на мнение, че до голяма степен са постигнали благополучие в семейството (41,2%). Родителите, които изцяло се доверяват на учителите, които работят с тяхното дете споделят, че според тях изцяло са постигнали благополучие в семейството (58,8%). Според тези данни може да се заключи, че образованието на децата и доверието към учителите играят важна роля за постигането по-успешно семейно функциониране.

Родителите, които смятат, че извън дома възрастни и деца до известна степен приемат детето им са дали пропорционални отговори на въпроса дали са постигнали благополучие в семейството, както следва: „изцяло“ (38,2%), „до известна степен“ (38,2%) и „до голяма степен“ (38,5%). Тези от родителите, които са споделили, че имат приятелски кръг, който изцяло ги подкрепя, също са на мнение, че изцяло са постигнали благополучие в семейството (52,9%). Анкетираните родители, които имат подкрепа от приятелския кръг, са по-склонни да смятат, че са постигнали благополучие в семейството си.

Анкетираните родители, които изцяло са готови да помагат на другите и да изпитат съчувствие към техните трудности също са отговорили еднакво на въпроса дали са постигнали благополучие в семейството, както следва: „изцяло“ (58,8%) и „до голяма степен“ (58,8%). Най-висок е процентът на отговорилите „до известна степен“ (84,6%). Родителите, които са по-готови да помагат на другите и да изпитат съчувствие се чувстват по-благополучно в своите семейства. Вероятно те имат по-

конструктивни взаимоотношения и успяват да се справят по-добре със своите собствени проблеми и трудности. Това подчертава важността на емпатията и подкрепата като фактори, които спомагат за субективното благополучие в едно семейство.

Най-голям процент от анкетираните родители, които споделят, че само понякога имат време лично за тях, са на мнение, че изцяло (64,7%) или до голяма степен (70,6%) са постигнали благополучие в семейството си. Това може да се тълкува по два начина. Първо, въпреки че родителите са заети и нямат достатъчно време за себе си, те все пак успяват да поддържат положителна атмосфера в семейството си. Второ, това може да показва, че времето, което родителите отделят за себе си е качествено и е фактор за подобряване на семейните отношения.

Голяма част от анкетираните родители са отговорили положително, че в живота им доброто е повече от лошото, което ги кара да мислят, че до голяма (47,1%) или до известна степен (53,8%) са постигнали благополучие в семейството си. Това проличава и от най-големия процент отговори на анкетираните, че думите и действията на другите не могат лесно да ги наранят, поради което, те смятат че до известна степен (76,9%) или изцяло (50,0%) са постигнали благополучие в семейството си. Тези резултати могат да се свържат с факта, че родителите са успели да изградят здрави и стабилни взаимоотношения с членовете на семейството си, което ги прави по-устойчиви на негативните влияния отвън.

Тези от родителите, които споделят, че мислите за бъдещето на детето ги потиснат и искат да „избягат“ от тях, все пак споделят, че до известна степен (61,5%) или изцяло (58,8%) са постигнали благополучие в семейството си. Независимо, че анкетираните родители се чувстват потиснати от мислите за бъдещето на своето дете, те споделят, че са постигнали благополучие в семейството си. Това показва, че дори да има предизвикателства и стресове, свързани със задълженията на родителството, те успяват да създадат устойчив семеен живот.

Таблица 6 Мнение на родителите дали са постигнали благополучие в семейството

Смятате ли, че като цяло сте постигнали благополучие в семейството?							
		изцяло	до голяма степен	до известна степен	нямам връзка	Крамър (Cramer's V)	Значимост, (p)
От колко време посещавате специалистите, които работят с детето Ви?	до две години	(12) 35,3%	(11) 32,4%	(0) 0%	(4) 25,0%	0,256	0,050
	повече от 2 години	(22) 64,7%	(23) 67,6%	(13) 100%	(12) 75,0%		
Работите ли самостоятелно, по указание на специалистите у дома с детето?	да	(15) 44,1%	(13) 38,2%	(7) 53,8%	(6) 37,5%	0,182	0,037
	не	(7) 20,6%	(6) 17,6%	(1) 7,7%	(0) 0%		
	поякога	(12) 35,3%	(15) 44,1%	(5) 38,5%	(10) 62,5%		
Колко често търсите консултации със специалисти за утвърждаване на вашата родителска роля?	редовно	(20) 58,8%	(20) 58,8%	(4) 30,8%	(9) 56,2%	0,179	0,040
	рядко	(9) 26,5%	(8) 23,6%	(6) 46,1%	(4) 25,0%		
	не съм търсил	(5) 14,7%	(6) 17,6%	(3) 23,1%	(3) 18,8%		

Какъв вид консултации са полезни за вас?	насоки за развитие и умения	(9) 26,5%	(17) 50,0%	(8) 61,5%	(12) 75,0%	0,284	0,005
	по-добро взаимодействие	(18) 52,9%	(9) 26,5%	(3) 23,1%	(3) 18,8%		
	не мога да посоча	(5) 14,7%	(1) 2,9%	(1) 7,7%	(1) 6,3%		
	без отговор	(2) 5,9%	(7) 20,6%	(1) 7,7%	(0) 0%		
Обсъждате ли насоките и препоръките на специалистите с бащата/майката на детето относно неговото развитие и възпитание?	да	(19) 55,9%	(22) 64,7%	(4) 30,8%	(9) 56,3%	0,204	0,023
	не	(4) 11,8%	(5) 14,7%	(1) 7,7%	(3) 18,8%		
	понякога	(11) 32,4%	(7) 20,6%	(8) 61,5%	(4) 25,0%		
Имате ли единна стратегия с майката/бащата на детето относно неговото израстване и възпитание?	да	(30) 88,2%	(26) 76,5%	(3) 23,1%	(0) 0%	0,644	0,000
	не	(0) 0%	(1) 2,9%	(1) 7,7%	(12) 75,0%		
	понякога	(4) 11,8%	(7) 20,6%	(9) 69,2%	(4) 25,0%		

II.7. Изводи от същинското изследване

Специализираната помощ от различни специалисти играе важна роля за подпомагането на децата и семействата им. Включването на повече специалисти води до по-добри резултати и по-успешно справяне с трудностите на децата. Родителите, които редовно търсят консултации със специалисти се чувстват по-удовлетворени и сигурни в родителската роля. Сътрудничеството между специалистите и родителите е предпоставка за постигане на хармонични отношения в семейството. Важно е семействата да намерят баланс между самостоятелност и търсене на подкрепа от специалисти. Родителите, които посещават специалисти от повече от две години, се фокусират върху развитието на навици за самостоятелност и помощ в домакинството на децата си. В сравнение родителите, които посещават специалисти по-малко от две години, поставят повече акцент върху социалното общуване на децата си. Общите стратегии за възпитание на детето са важен фактор за благополучието на семействата и те са свързани със консултациите със специалистите. Работещите родители са по-готови да се включат в различни дейности с децата си и са подпомагани от приятелите си. Има идентифицирани предизвикателства и стресове, свързани с родителството, но родителите успяват да създадат устойчив семеен живот.

III. Анализ на дълбочинното интервю с родители на деца с увреждания, ползващи социални услуги

Интервюираните родители са деветнадесет човека, от които четиринадесет живеят с партньор, а петима отглеждат сами децата си. Седем от тях работят, а дванадесет са ангажирани само с отглеждането и възпитанието на детето. Седемнадесет са от женски пол и двама от мъжки. В тринадесет семейства освен детето с увреждане има и други деца.

Когато са разбрали за трудностите на детето емоциите, които изпитват са шок, разочарование, тъга, депресия, гняв и отрицание. както и че често си задават въпроси: “Защо се случва точно на мен? “и “Каква е моята вина? “. Една част от интервюираните споделят, че са се чувствали поразени и опустошени, с огромни съпротиви да срещнат реалността, както и че са усещали дълбоко разочарование. 47% от анкетираните споделят, че сравнително бързо и лесно приемат факта, че детето има трудност, преминават през фазите на скърбене и осъзнават необходимостта да приемат фактите, такива каквито са, за да могат да помогнат на децата си и потърсят съответните специалисти. 32% от анкетираните родители посочват, че дълго време са се съпротивлявали или са се самоуспокоявали, че трудностите ще се преодолеят с времето и израстването на детето. Най-малък процент – 21 % съобщават, че независимо от поставената диагноза и започналата работа с децата от различни специалисти те все още не могат да осъзнаят и приемат, че тяхното дете е с трудности, защото това ги кара да се чувстват в определени моменти виновни, гневни или отчаяни. Прави впечатление, че тези родители, които твърдят последното са започнали работа със специалисти в рамките до една година.

На въпроса: “ Как реагираха съпругът и близките, когато разбират за увреждането на детето и „Вие как се почувствахте от тези реакции?“ една част от анкетираните майки, споделят че са били твърде ангажирани със своите чувства и не са се интересували от начина, по който бащата е приел факта, че детето е с увреждане за тях е било важно, а не дали имат разбирането и подкрепата на партньора си. Друга група родители твърдят, че са били подкрепени, но не са приели подкрепата за искрена. Малък процент от анкетираните жени споделят, че са се отдалечили от съпруга си, поради различните негативни преживявания. Тези, които са потърсили професионална помощ, смятат, че това им е помогнало да подобрят комуникацията си с партньора си и емоционалното си състояние. Въпреки това, има и семейства, при които негативните преживявания са довели до отдалечаване между съпрузите или дори раздяла.

Най-често срещаните трудности, които родителите имат са: недостиг на подкрепа и разбиране от обществото , трудности при справяне със стреса и натовареността при грижата за детето, както и предизвикателствата, свързани с комуникацията и взаимодействието, от една страна с детето, а от друга страна с другите членове на семейството. Също така посочват недостатъчните ресурси и информация за възможностите за ефективно обучение на децата с увреждания, за материалната им обезпеченост и защита на правата им.

Първоначално за установяване на трудностите при детето са потърсени консултации с медицински лица – 26% педиатър, 21% невролог, 21% психиатър, защото споделят, че за тях е била нужна диагноза, за да се предприемат правилната медикаментозна терапия и да се определят нуждите от включването на други специалисти в работа на детето за неговото развитие. Равен брой са процентите на потърсените консултации с други специалисти след поставянето на диагнозата – 16% логопед и 16 % психолог.

Категорично „да“ отговарят – 58 % и споделят, че продължават „кабинетната“ работа, започната от специалистите у дома, защото осъзнават нуждата от това, тъй като ако се разчита само на работата на специалистите в рамките на консултацията, е твърде недостатъчно за постигане на желаните резултат. Същите родители посочват, че те разбират, че прекарват много повече време с децата си, знаят техните възможности и могат да бъдат изключително полезни за тяхното развитие като продължат работата на специалистите. До тези изводи са стигнали и са го осъзнали в консултациите за утвърждаване на родителската роля. С равен брой проценти по 21% са отговорили с „ не“ и „понякога“ останалата част от анкетираните./ Фиг. 2 /

По-голяма част от анкетираните - 42% споделят, че имат единна стратегия за възпитанието и развитието на детето и като причина за това посочват консултациите, които получават в центровете за социална подкрепа, които са както индивидуални, така и семейни. Отговор „понякога“ посочват 32% като причина за това определят, че не живеят заедно, поради раздяла или работа на другия родител в чужбина и липсата на адекватна комуникация. 26 % от анкетираните отговарят с „не“, защото не поддържат отношения с другия родител или са в невъзможност да уеднаквят различията си. /Фиг.1/

Повече от половината родители - 58 % споделят, че ползват в социалните центрове консултации за утвърждаване на родителска роля. /Фиг.3/ Някои от тях отговарят, че първоначално не са виждали смисъл и нужда от това, но в последствие са били убедени, че поставянето на ясни граници в поведението на детето, структурата на ежедневието и други въпроси, касаещи възпитанието на детето и неговото развитие е добре да бъде обсъдено в сесия със специалист. 26% от анкетираните посочват отговор “понякога“, защото не смятат, че тези консултации е добре да бъдат рутинни, а да са в моменти, когато имат някаква трудност и нужда да я проговорят. 16% посочват, че не са ползвали такива консултации и не виждат необходимост от това.

43 % от интервюираните посочват, че са търсили психологически консултации за емоционалното си равновесие особено в началото, когато са преминавали през различните фази на скърбене от загубата на „здравото“ дете - тъга, отричане, гняв, депресия. Те са необходими за адаптиране към новата житейска ситуацията, възстановяване на емоционалната стабилност, за да могат да се справят с негативни си емоции.

По-голяма част от родителите споделят, че децата им трудно се приемат в детски градини, училища, по паркове и площадки, които посещават. Това, което прави впечатление е, че преподавателите в детските градини и училища са тези, които имат силна съпротива и нежелание да работят с деца със специални образователни потребности. Когато са в парка ситуацията е подобна, дори казват, че има родители, които канят своите деца да напуснат площадката, където е детето със специални потребности. Родителите на деца с увреждания споделят, че техните деца нямат уменията за адекватно включване в общи игри, но също така смятат, че в повечето случаи просто не им се дава шанс да общуват с другите. Значителна част от родителите посочват консултациите със специалистите и обсъждането на конкретни ситуации на неприемане, че им помагат да изградят позитивни стратегии, които използват, за да отстояват правата на техните деца, както в училище, така и в приемането им в социума.

На въпроса: „Какви чувства изпитвате, когато се срещате с негативно отношение към детето си?“ една част от интервюираните, отговарят че има моменти, в които изпитват обида, срам, безсилие и гняв. Тези от тях, които посещават консултации за утвърждаване на родителската роля казват, че към момента се чувстват много по-спокойни и уверени в реакциите си.

Родителите на деца с увреждания споделят, че консултациите в центровете за социална подкрепа им помагат да увеличат осъзнатостта относно поддържането на личното си здраве и комфорт, като следват някои от следните стратегии: да си осигуряват моменти за почивка и отдих, дори и за кратко време, да се грижат за собственото си развитие, да се занимават с хобито си, да четат книга или просто да си позволят да си почиват.

На въпроса: „Имат ли време за себе си?“ 42% посочват отговор „рядко“, защото или не смятат, че това е важно или, че не им остава време за самите тях, някои от анкетираните казват, че за тях от приоритетно значение са грижите за детето. 37% посочват отговор „да“ и казват, че това да се грижат за себе си е едно от важните неща, които осъзнават в консултациите за утвърждаване на родителската роля, че не е възможно те да са изморени, да се чувстват зле, да не са задоволили собствените си нужди и да отглеждат щастливи и спокойни деца. 21% казват, че нямат нужда от такова време и не го желаят.

42% посочват отговор “не“ на въпроса дали имат време за съвместни преживявания с партньора си една част от тях споделят, че нямат партньорска връзка и това не е нещо, което им липсва и искат да променят. /Фиг.4/ Други отговарят, че бащите са твърде ангажирани с работата си или работят в чужбина, защото лечението и консултациите на децата костват много средства. Следващата група

родители твърдят, че трудностите в ежедневието, многото ангажименти, различията във виждането за възпитание и грижа за детето ги отдалечават от партньорите им и не толкова, че липсва време да имат общи преживявания, а липсва желание и нагласа за това. 32% от интервюираните посочват отговор „рядко“ и като причина за това изтъкват липсата на подкрепяща среда около семейството, която да поеме ангажимента за детето за определено време. 26 % посочват отговор „да“, дори някои от тях споделят, че очакват това време, защото това е моментът за отмора и зареждане с нови сили и енергия.

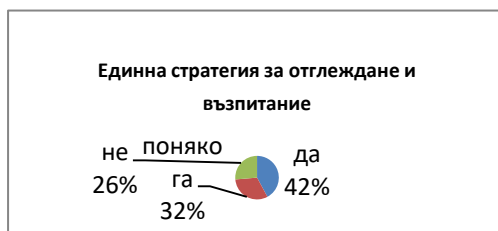
63% посочват отговор “не“ на въпроса дали имат приятелски кръг. 37 % от анкетираните посочват отговор „да“ като подчертават, че голяма част от тези приятелства са се запазили във времето, не се срещат често с приятелите си, но винаги могат да разчитат на тях. Други споделят, че са създали такива връзки с майки на други деца с трудности и в тяхната компания се чувстват добре, разбрани и приети, както самите те, така и децата им. Много родители след раждането на детето си се чувстват изолирани от своя приятелски кръг.

По-голяма част от анкетираните посочват, че благополучието за тях е да е здраво детето им, да се чувства пълноценно и да имат достатъчно средства, за да се грижат за неговото физическо състояние и да инвестират в неговото развитие и израстване. Също така споделят, че любовта и обичта на партньора е важна част, за да имат усещане за благополучие, както и разбирането, съчувствието, поделяне тежестта на грижите и тревогите. Като ключов момент интервюираните споделят толерантността един към друг, която за тях е основа за здраво семейство.

Родителите подреждат по важност следните фактори, водещи до положително повлияване на семейната система: специализирана подкрепа за здравето на детето, педагогическа подкрепа относно развиване на когнитивни му процеси и умения, както и успешното му вписване в образователната система. След това консултациите за доразвиване на родителския капацитет, терапевтични срещи относно подобряване на семейните взаимоотношения и уеднаквяване на изискванията спрямо детето, както и възможностите и посредничество при материалното обезпечаване на семействата.

На въпроса: “Как си представяте детето след десет години?“ се оформят три групи отговори. Първата група от интервюирани родители, които са 53% споделят, че очакват дефицитите при децата им да се компенсират до голяма степен и да могат да функционират по-самостоятелно и независимо, без подкрепа на специалисти и родители. Следващата група, които са 26 % от родителите са твърде предпазливи в това да споделят представите си за детето след десет години, защото посочват, че трудностите са ги научили да мислят в краткосрочни перспективи, тъй като не искат да имат очаквания, след което да се чувстват разочаровани. Третата група от интервюирани - 21 % отговарят, че това е най-болезненият за тях въпрос и не желаят да мислят за това, тъй като перспективата за децата им не е обнадеждаваща. Мисълта за това ги кара да се депресират, да се чувстват потиснати, тъжни, объркани и затова живеят за днешния ден.

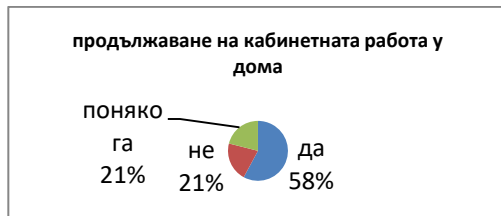
Фигура 1

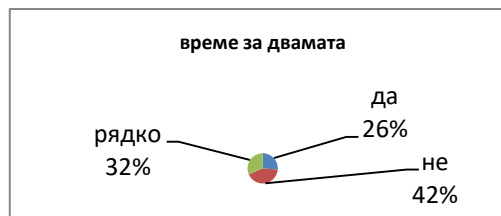
фигура 3

Фигура 2

фигура 4

III.1. Изводи от дълбочинното интервю с родителите

- ☐ Консултациите са част от ориентирания към семейството подход помагат за утвърждаване на родителската роля като важна част от социалната работа играят важна роля за субективното благополучие на семейството
- ☐ Родителите на деца с увреждания изпитват натиск и стрес и се нуждаят от специализирана помощ и подкрепа от различни професионалисти, за да подпомогнат развитието на техните деца и да изграждат стратегии за собственото си благополучие, както и за близките си.
- ☐ Резилиансът, или усилването на способността на семейството да се справи с трудностите и да се адаптира към промените, играе важна роля в борбата срещу негативните ефекти на отглеждането на дете с увреждане. Консултациите на родителите, чиито деца посещават социални звена, помагат за активиране на резилианса на семейството, като им предоставят необходимата информация, подкрепа и стратегии за справяне в ежедневието. Важно е консултациите да бъдат персонализирани спрямо нуждите и уникалните характеристики на детето и семейството.

IV. Анализ на интервюто със специалисти, работещи в социални звена, предлагащи услуги на деца с увреждания и техните семейства

Формите и методите за работа за подкрепа на семейството в социалните услуги са разнообразни и зависят от конкретните нужди и проблеми на семейството. Някои от тях включват: информация и подкрепа за решаване на проблеми и преодоляване на стресови ситуации с цел подобряване комуникацията между членовете на семейството, предоставяне на образователни програми и тренинги, индивидуални консултации за утвърждаване на родителската роля, участие в групи за родители, развиване на комуникационни умения, които могат да подобрят атмосферата в семейството, посредничество за получаване на материална помощ и повишаване на компетентността относно финансовото семейно управление.

Интервюирани са двадесет и трима специалисти работещи в социални услуги за деца с увреждане в градовете: Асеновград, Пловдив, Хасково, Варна. Попълнили електронната анкета са единадесет психолога, шест логопеда, пет социални работника и един рехабилитатор. Анкетирането се проведе в електронна форма: индивидуално, без времево ограничение и предварителното информирано съгласие от страна на ръководството на съответната услуга.

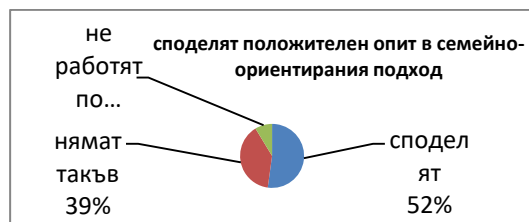
Повече от половината -52% от интервюираните специалисти посочват собствен положителен опит по отношение на семейно-ориентирания подход в социалната работа в областите: подобряване на комуникацията в семействата, укрепване на семейните връзки, поощряване на семействата да вземат информирани собствени решения и да контролират стреса в приемливи нива, както и относно успешното интегриране на детето с увреждане. Смятат, че е изключително важно да се работи със средата на детето, да се развиват ресурсите и силните страни на семейството и родителите да са тези, които да имат водеща роля относно развитието на детето си. По-нисък процент -39% от специалистите посочват незадоволителни резултати от работата си с родителите. Споделят за собственото си нежелание да полагат усилия да ги мотивират да бъдат част от работата, защото смятат, че това не носи

положителен резултат. Незначителна част - 9% от интервюираните споделят, че в социалните звена, където работят е наложен модел на работа само с детето, но не и с неговото семейство. / Фиг 1/

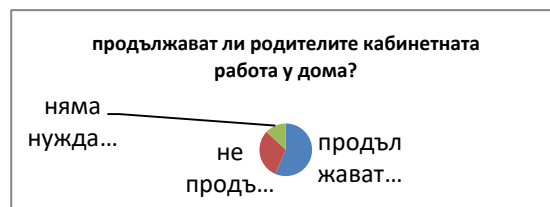
Голяма част от интервюираните специалисти – 48 % споделят, че значителна част от родителите получават консултации за утвърждаване на родителската роля, но тук като причина за това отново подчертават усилията, които полагат, за да ги мотивират. Мнението на специалистите е, че родителите, които са мотивирани да участват в индивидуални консултации са тези, които са част и от родителските групи. 26 % от интервюираните специалисти споделят, че има част от родители, които посещават консултации със специалисти само при възникване на конкретна нужда, казус или трудност. Същите не са редовни и в участието си в групи за родители. 17 % посочват, че родители отказват както индивидуални консултации, така и родителските групи и като мотиви изтъкват, че са трудово ангажирани и не разполагат с време или, че не виждат нужда от това. Незначителен процент – 9 % споделят, че в социалните центрове, където работят не се предлагат консултации за родителите, както и не се организират родителски групи. /Фиг. 2/

На въпроса дали родителите, които деца посещават социалните звена и ползват услуги там, имат готовност да продължат „кабинетната“ работата, започната там у дома, значителна част от интервюираните специалисти - 57% посочват отговор „да“, но казват, че това е факт след много разговори и информиране на родителите за ползите от това тази работа да продължи у дома. 30% от интервюираните специалистите посочват, че има родители, които смятат, че не е необходимо да продължат да работят с детето извън кабинета, защото то е изчерпало своето внимание, а други родители посочват като причини другите си ангажименти и липсата на време. Незначителен е процентът – 13% на специалисти, които самите те имат съпротиви да включват родителите в своята работа и да им дават насоки. Споделят, че смятат това са ненужно и излишно и никога не са насърчавали родителското участие в продължаване на работата с детето у дома. / Фиг. 3 /

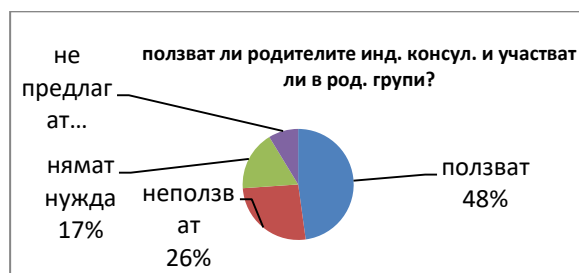
Фигура 1

фигура 3

Фигура 2

IV.1 Изводи от интервю със специалисти работещи в социални звена

Голяма част от специалистите, работещи в социални звена, активно се стремят да включат родителите в процеса на работа с децата, като им предоставят информация и консултации за доразвиване на родителските им умения. Въпреки това, има нужда от по-голяма мотивация и подкрепа за родителите, които не участват активно в програмите на специалистите.. Най-ефективните методи се основават на индивидуални нужди и насоки и имат за цел да подпомогнат семействата да постигнат по-здрави и устойчиви взаимоотношения и среда за съжителство. Също така има необходимост от обучение и подкрепа на специалистите относно използване на семейно-ориентирания подход.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА : ОБОБЩЕНИ РЕЗУЛТАТИ И ИЗВОДИ

I. Изводи от отделните етапи и методи на изследване

I.1. Изводи от литературния обзор и теоретичния анализ на изследванията

През последните години се наблюдава стремеж към деинституционализация на децата с увреждания, като семействата играят ключова роля в грижата и подкрепата за тези деца. Важно е да се осигури подходяща социална подкрепа за семействата, за да се справят със специфичните предизвикателства, които срещат. Семейно-ориентираният подход в социалната работа е важен за подобряване на качеството на живот на семействата и децата, като се подчертава значението на справянето и резиланса в справянето с трудностите. Прилагането на социалния модел, който разглежда уврежданията като резултат на обществените недостатъци е от съществено значение за създаването на по-включващо и подкрепящо общество за всички.

I.2. Изводи от пилотното изследване

Консултациите за утвърждаване на родителската роля в социалните звена имат връзка със субективното семейно благополучие, въпреки че тази връзка е слаба. За постигането на по-добри резултати е необходимо подобряване на взаимодействието между родителите и специалистите, както и изграждане на доверие.

I.3. Изводи от емпирично изследване

Екипната работа с различни специалисти е от първостепенно значение за успешното взаимодействие с децата и подпомагане на тяхното развитие. Консултациите със специалисти водят до по-добро справяне с родителските отговорности и изграждане на хармонични отношения в семейството. Родителите, които търсят специализирана помощ, се чувстват по-удовлетворени и сигурни в ролята си като родители. Социалната подкрепа от приятели и близки има положителен ефект върху благополучието на семействата. Жените са по-оптимистични за живота си в сравнение с мъжете, но и двете пола изпитват трудности и безпокойства относно бъдещето на децата си. Работещите родители се сблъскват с по-големи предизвикателства, но постигат по-голяма хармония в семейния живот. Въпреки стреса и притесненията, свързани с родителството, родителите успяват да създадат устойчив семеен живот.

I.4. Изводи от дълбочинното интервю с родителите

Консултациите със специалисти играят ключова роля за родителите на деца с увреждания. Те им помагат да осъзнаят и приемат трудностите, които техните деца преживяват, както и да се справят със своите емоции и предизвикателствата на родителството. Помагат и на родителите да подобрят семейните взаимоотношения, да усъвършенстват родителската си роля и да поддържат семейната стабилност.

I.5. Изводи от интервюто със специалисти, работещи в социалните звена

Въпреки че специалистите предприемат различни мерки за подкрепа на семействата, необходима е по-добра координация между тях и родителите, за да се осигури по-ефективно и целенасочено подпомагане. Също така, важно е да се положат повече усилия за мотивиране на родителите да участват в консултациите- индивидуални и групови и в други програми за подкрепа. Необходимо е да се предостави обучение на специалистите, за да се подобри тяхната работа със семействата.

II. Обобщени изводи

II.1. Нагласата на родителите да ползват психо-социални и консултации за утвърждаване на родителската им роля и участието им в групи за родители

Анализът на данните показват, че по-голяма част от родителите, чиито деца посещават социални услуги имат положителна нагласа за ползването на консултации относно утвърждаване на родителската им роля, също така разбират значението и важността на участието им в организирани групи за родители. Консултациите им помагат да се адаптират към специалните нужди на детето си и да изградят здрави отношения в семейството. Редовното търсене на съвет и помощ от специалисти допринася за по-добро функциониране и удовлетворение на родителите. Сътрудничеството между тях е от съществено значение за подобряване на качеството на грижите за детето и за семейната динамика като цяло.

II.2. Подкрепа за единна стратегия относно отглеждане и възпитание на детето

Изводите посочват, че съществува връзка между консултациите със специалисти и единната стратегия за възпитание, което е предпоставка за постигането на по-успешно развитие на детето и позитивно семейно общуване. Единството на родителите е ключово за успешното възпитание на децата. Когато те работят заедно и имат ясно определени цели и правила, могат по-ефективно да се справят с конфликтни ситуации и да поддържат хармонични отношения в семейството. Това не само помага на децата да се развият емоционално и психологически, но и укрепва семейната връзка.

II.3. Нагласата на родителите да продължат у дома «кабинетната» работа

Проведеното изследване показва, че нагласата на родителите да продължат започнатата „кабинетната“ работа на специалистите в социалните услуги у дома е свързана с информираността и подкрепата, предоставяни от специалистите и с опита и увереността, придобити през годините. Работещите специалисти в социалните услуги имат решаваща роля да мотивират и насърчат родителите да продължат работата у дома като използват индивидуален подход спрямо тях и техните нужди. Съществуват родители и специалисти, които не виждат необходимост от такъв вид подкрепа, но те са малък процент от общия брой.

II.4. Подкрепа във връзка приобщаване на детето с увреждане в образователната среда

Изследването посочва, че е необходимо да се инвестира повече в професионалното развитие на учителите, за да се подобри тяхната готовност и мотивация за работа с деца със специални потребности. Родителите също е необходимо да се включат активно в процеса на приобщаване като търсят специализирана помощ, която да им подпомогне да отстояват правата на децата си с цел успешното им интегриране. Необходимо е учителите с по-голяма готовност да приемат „специалните“ деца и да работят индивидуално с тях, за да гарантират успешното им включване в учебния процес и взаимодействието им с другите деца.

II.5. Психосоциална подкрепа и терапевтични консултации за справяне с дистреса и подобряване на емоционалното състояние на родителите

По-значителна част от интервюираните родители имат готовност да посещават консултации за подобряване на емоционалното им състояние и за постигане на субективно семейно благополучие. Като резултат от това изразяват готовност да помагат на другите и да изразяват съчувствие, независимо от трудностите, които изпитват. Чувстват се претоварени и в недостиг на време за себе си, но въпреки това вярват, че доброто в живота им преобладава над лошото.

II.6. Семейно-ориентираният подход и субективното благополучие в семейство с дете с увреждане

Данните посочват, че подходът, ориентиран към семейството с дете с увреждане, играе важна роля за субективното му благополучие, поставяйки го в център на социалната работа и съобразявайки се с неговите индивидуални специфики и нужди. По този начин родителите подобряват комуникацията си, преминават през процесите на промяна и развитие, което води до по-доброто им

емоционално състояние и положително повлиява върху семейния им живот. Посещенията на специализирани консултации и съвместните дейности с децата имат положително влияние върху субективното благополучието на семейството.

1. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можем да кажем, че основната цел на дисертационния труд е постигната, а именно да се проучи и направи оценка на влиянието на социалната работа със семейства с дете с увреждане, да се изследва нейното отражение върху субективното благополучие върху семейната система и да се проучат нагласите и ползите от прилагане на семейно-ориентирания подход.

В хода на изследването успяхме да решим всички поставени задачи в дисертацията. Резултатите, до които достигнахме разкриват възможности за продължаване и задълбочаване на изследванията в областта на социалните услуги за семействата, които отглеждат дете с увреждане. В изследователски план има възможност за доразвиване на изследването в областта на положителното влияние на социалната работа върху благополучието на цялата семейна система през семейно-ориентирания подход. В практически план получените резултати могат да залегнат в разработването на различни програми в социалните звена, предоставящи услуги за деца с увреждания и техните родители с диагностична, консултативна, корекционна и превантивна насоченост.

2. ПРИНОСИ

1. Направено е актуално проучване на потребностите на семейството с дете с увреждане съобразно очертаването на възможностите на адекватна социална подкрепа, с което се обогатява базата за разработване на по-ефективни програми и политики за подпомагане на тези семейства.
2. На основата на научни изследванията в тази област се описват и анализират факторите, които влияят върху благополучието на децата с увреждания и техните семейства. Това позволява да се идентифицират рискови и защитни фактори за успешното справяне на семействата с трудностите при отглеждане и възпитание на детето с увреждане.
3. Проучването обогатява научните теории за взаимовръзката между благополучието на семействата и качеството на живот на децата с увреждания.
4. Очертаният модел на семейно-ориентиран подход в социалната работа потвърждава адекватността на политиките за подпомагане на децата с увреждане и техните семейства с фокус върху цялостния им благополучен развой за пълноценно функциониране.
5. Емпиричните данни показват, че социалната работа със семейства с дете с увреждане има потенциала да подобри качеството на живот и да допринесе за субективното благополучие в семейната система.

3. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

1. Сиракова, М. (2019) Емоционални преживявания в семейство с дете с увреждане. Сборник „Годишник на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Т. XXIII D, 35 години Педагогически факултет, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, Шумен ISSN 1314-6769
2. Велева, П., М. Сиракова, А. Вангелов (2019) Изследване на толерантното общуване и нагласи за приобщаване на деца със специални образователни потребности Сборник. „Класика и иновации в педагогическата практика“. Четвърти Международен Педагогически Форум, Асеновград, Издателство „Виктори – ПР“ ISBN 978-619-7014-35-8.
3. Сиракова, М. (2022) Взаимовръзката между ползването на социални услуги и благополучието в семейство с дете с увреждане. Списание «Научни трудове на СУБ – Смолян» ISSN 1314 9490 (online), номер в НРС– 2496.
file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Nauchni%20trudove_SUB%20Sm_vol%20III_2022%20_1chast_final%20(1).pdf
4. Сиракова, М. (2024) Социална работа и благополучие в семейство с дете с увреждане. Е- списание „Образование и развитие“, издание към Департамента за квалификация и развитие на педагогическите специалисти на ПУ“ Паисий Хилендарски“, бр. 13 ISSN 2603-3577 (под печат)